

**ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ ОДЕСЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ
НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

**Кваліфікаційна робота
РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ
ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ
ОСВІТИ**

DEVELOPMENT OF THE STUDENTS' CREATIVE ABILITIES ON THE
TECHNOLOGY LESSONS IN CONDITION OF COMPETENCE-ORIENTED
EDUCATION

на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

Виконав: здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
спеціальності 011 Освітні,
педагогічні науки
освітньо-професійної програми
Педагогіка середньої освіти
Харченко Олег Михайлович
Науковий керівник: к. пед. н., ст. викл.
Рищак Наталія Іванівна
Рецензент: к. пед. н., доцент
Бартенєва Ірина Олександрівна

Рекомендовано до захисту:

протокол засідання кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту

протокол № _____ від _____ 2022 року

В.о. завідувача кафедри

_____ Неля КУЗНЄЦОВА

Захищено на засіданні ЕК

протокол № _____ від « _____ » _____ 2022
року

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS,
бали)

Голова ЕК

_____ Сергій ІВАННІКОВ

Одеса - 2022

АНОТАЦІЯ

Дана робота присвячена дослідженню стану проблеми розвитку творчих здібностей учнів та пошуку ефективних шляхів їх оптимізації.

У першому розділі проаналізовано психолого-педагогічну літературу та визначено ключові поняття дослідження, а саме: «здібності», «творчість», «творчі здібності», «компетентнісно-орієнтована освіта». Були визначені показники творчих здібностей учнів та особливості їх розвитку в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти. У другому розділі було проведено емпіричне дослідження стану розвитку творчих здібностей учнів. У третьому розділі обґрунтовано форми та методи розвитку творчих здібностей учнів та розроблено методичні рекомендації щодо їх розвитку в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти.

Ключові слова: здібності, творчість, творчі здібності, компетентнісно-орієнтована освіта.

SUMMARY

This work is dedicated to researching the state of the problem of developing students' creative abilities and finding effective ways to optimize them.

In the first chapter, the psychological and pedagogical literature is analyzed and the key concepts of the research are defined, namely: «abilities», «creativity», «creative abilities», «competency-oriented education». Indicators of students' creative abilities and features of their development in the conditions of competence-oriented education are determined. In the second chapter, an empirical study of the state of development of students' creative abilities is conducted. The third chapter substantiates the forms and methods of developing students' creative abilities and develops methodical recommendations for their development in the conditions of competence-oriented education.

Key words: abilities, creativity, creative abilities, competence-oriented education.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНО- ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ.....	7
1.1. Поняття «творчі здібності» в сучасній науково-педагогічній літературі.....	7
1.2. Характеристика компетентнісно-орієнтованої освіти.....	17
Висновки до першого розділу.....	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ.....	26
2.1. Опис методик дослідження.....	26
2.2. Діагностика рівня сформованості творчих здібностей учнів.....	31
Висновки до другого розділу.....	37
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТНІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ.....	39
3.1. Обґрунтування форм і методів розвитку творчих здібностей учнів.....	39
3.2. Методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів на уроках технологій в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти.....	48
Висновки до третього розділу.....	55
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність дослідження: Соціально-економічний розвиток світу в цілому, та українського суспільства зокрема, зумовлює суттєву трансформацію вимог до особистісних та професійних якостей, до рівня знань, умінь майбутніх випускників. Ця позиція знайшла своє відображення в Законі України «Про вищу освіту». Серед інших засад державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності були вказані навчання упродовж життя та інтеграція з ринком праці. В найближчій перспективі найбільш затребуваними будуть спеціалісти-фахівці, які здатні навчатися впродовж життя, формулювати цілі та втілювати їх в життя, ефективно функціонувати у команді, бути здатними до спілкування багатокультурному середовищі, готові до вирішення складних завдань та володіють креативністю, емоційним інтелектом, когнітивною гнучкістю та критичним мисленням.

У законі України «Про освіту» метою повної загальної середньої освіти визначені всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, здатної до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, особистості що прагне до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готової до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [25].

Національна доктрина розвитку освіти в Україні XXI ст. визначає одним із головних завдань розвитку системи освіти – формування творчої особистості, тобто створення умов для формування освіченої, творчої особистості учня, реалізації і самореалізації його природних задатків. Розвиток творчих здібностей, розглядається, як важлива умова формування багатогранної особистості.

Враховуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що дослідження проблеми розвитку творчих здібностей учнів на уроках технологій в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти є актуальним.

Об'єкт дослідження: творчі здібності учнів

Предмет дослідження: розвиток творчих здібностей учнів на уроках технологій в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти.

Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз та емпіричне дослідження проблеми розвитку творчих здібностей учнів на уроках технологій в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти та розробити відповідні методичні рекомендації.

Були сформульовані наступні **завдання**.

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури та нормативних документів визначити сутність ключових понять дослідження;
2. Визначити показники творчих здібностей учнів та особливості їх розвитку в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти;
3. Провести емпіричне дослідження стану розвитку творчих здібностей учнів;
4. Обґрунтувати форми та методи розвитку творчих здібностей учнів;
5. Розробити методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти.

Методи дослідження: У ході дослідження у відповідності з його цілями та завданнями застосовувалися такі методи педагогічного дослідження:

- теоретичні: теоретико-бібліографічний та понятійний аналізи психолого-педагогічної, спеціально-фахової та методичної літератури, аналіз нормативних документів і посібників за обраною темою дослідження; узагальнення результатів експерименту; порівняння;
- емпіричні: анкетування; методика «Рівень творчого потенціалу та креативності» (див. додаток А), методика «Діагностування творчих здібностей учнів» Г. Девіса (див. додаток Б), методика «Визначення

рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості» (див. додаток В).

База дослідження: Дослідження проводилося на базі опорного закладу «Яськівський ліцей, Яськівської сільської ради Одеського району, Одеської області». У дослідженні взяли участь 55 учнів 5 -11 класів (хлопчики).

Теоретична значимість полягає у розкритті сутності поняття «творчі здібності» та їх ролі у вихованні конкурентоспроможних випускників сучасної Нової української школи.

Практична значущість полягає у розробці методичних рекомендацій для розвитку творчих здібностей учнів, які можуть бути використані у практичній діяльності.

Апробація результатів дослідження:тези: Харченко М. Розвиток творчих здібностей учнів під час уроків технологій. *Актуальні проблеми педагогічної освіти в XXI столітті* : матеріали II Науковопрактичної онлайн-конференції для здобувачів вищої освіти та молодих вчених. 24 березня 2022 року / за заг. ред. В. В. Ягоднікової. Одеса, 2022. 83 с.

Структура роботи: магістерська кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. До роботи увійшло: 6 додатків, 8 рисунків, 4 таблиці. До списку використаних джерел увійшло 42 видання. Загальний обсяг роботи – 83 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

1.1. Поняття «творчі здібності» в сучасній науково-педагогічній літературі

В Національній доктрині розвитку освіти в Україні вказано, що метою державної політики в галузі освіти є створення сприятливих умов для розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина України, виховання такого покоління людей, які б були здатні ефективно навчатися та працювати протягом всього життя, пильнувати та примножувати цінності національної культури та громадського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, незалежну, демократичну, соціальне та правову державу як невід'ємну складову європейської та світової спільноти [17].

Різнобічний розвиток особистості, яка усвідомлює себе громадянином України, здатної до життя в суспільстві та цивілізованій відповідальній взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності, її виховання та її соціалізація – мета повної загальної середньої освіти [25].

Враховуючи вищезазначене та дослідження, проведені сучасними експертами, які зазначають, що найбільше затребуваними на ринку праці будуть спеціалісти, готові навчатися впродовж життя, здатні до роботи в команді, критично та креативно мислити, бути цілеспрямованими та вміти спілкуватися у багатокультурному середовищі, стає очевидним, що розвиток творчих здібностей учнів є однією з головних задач вчителя.

Вчені визначають здібності, як індивідуальні та психологічні особливості суб'єкта, що виражають його готовність до оволодіння деякими

видами діяльності та їх успішного виконання. Вони охоплюють як окремі знання та навички, так і готовність до навчання новим способам та прийомам діяльності. Здібності виявляються в процесі оволодіння діяльністю у тому, наскільки індивід швидко, легко та міцно засвоює способи її організації та здійснення [2].

Наукові дослідження, присвячені творчості, показують, що ця тема широко обговорювалася в останні десятиліття. Питанню феномена творчості та його природи присвячено багато досліджень науковців (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, Л. Божович, Ф. Гальтон, Н. Лейтес, Дж. Рензулі, Р. Стренберг та ін) [18].

За словами Д. Кроуплі [37] та Д. Саймонтона [41], існує щонайменше 225 способів визначення та вимірювання творчості. Серед різних визначень і показників деякі вчені розглядають творчість як індивідуальну характеристику, а інші визначають її як процес [38]. Для К. Ченга [38] креативність розуміється з точки зору злиття, тобто до неї підходять як до багатовимірної конструкції, яка вимагає розгляду декількох індивідів, екологічних і культурних факторів для її дослідження. Цей вид передбачає інтеграцію декількох теорій для врахування специфіки феномена креативності з метою отримання більш повного і, отже, реалістичного розуміння цієї конструкції. Цей напрямок досліджень вказує на той факт, що література прагнула не обмежувати свої дослідження тільки окремими людьми, а скоріше тим, як розвинути творчий потенціал людини, зробивши його стійким з часом. За думкою Е. Торранса [42], творчість – це майстерність, яку можна розвинути, якщо її стимулювати і практикувати.

Психолого-педагогічний сучасний словник трактує творчість, як діяльність людини, як спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей. Фантазія та уява – є важливими складниками творчості [31]. «Філософський словник» визначає творчість як «діяльність, яка породжує щось якісно нове, якого раніше не існувало» [33]. «Психологічний тлумачний словник» стверджує, що творчість

– це діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних або духовних цінностей [26].

С. Сисоєва визначає творчість «як системне явище, яке включає певну сукупність взаємопов'язаних компонентів, а саме: – творчі здібності; – творчий процес; – ступінь індивідуального розвитку творчих здібностей; – якості особистості, що забезпечують творчу діяльність» [23].

Досліджуючи питання творчості, К. Роджерс виділяв наступні її сторони: – з одного боку, необхідне існування чогось, що можна б було ідентифікувати як витвір творчого процесу; – з іншого боку, результати творчого процесу повинні бути інноваційними, а новації виникають з життєвого досвіду особистості та її унікальних рис [8].

Е. Торранс визначив творчість як процес становлення чутливим до проблем, недоліків, прогалин у знаннях, відсутності елементів, дисгармонії [39].

Часто в літературі при розгляді питань творчих здібностей вживають термін «креативність». Хочемо зазначити, що зарубіжні та вітчизняні науковці по різному розглядають поняття «креативність» та «творчість». Одні науковці вважають їх тотожними поняттями, а інші вважають зовсім самостійним явищем. Ми в своєму дослідженні притримуємося точки зору науковців, які ототожнюють ці два поняття.

Питання креативності є одне з найбільш досліджуваних проблем сучасної науки. Ще в середині ХХ ст. було відомо близько 100 визначень креативності та нові визначення продовжують з'являтися і на сьогоднішній день. Цікавим фактом є те, що жодне визначення не було визнане науковцями, як універсальне (як і визначення самої творчості взагалі).

Уперше термін «креативність» було вжито психологом Д. Сімпсоном у 1922 році. Учений вважав, що «креативність» – це здатність людини відмовитися від стереотипних способів мислення, «здатність до руйнування загальноприйнятого, звичайного порядку походження ідей у процесі мислення» [21].

Одне з найперших визначень креативності надав американський учений, професор Стенфордського університету Джон Као, який вважав, що креативність – це цілісний процес генерації ідей, їх розвитку та перетворення на цінності. Він стверджував, що даний процес поєднує в собі те, що люди називають новаторством. Вчений відзначає одночасно мистецтво породження нових ідей і науку відточування цих ідей до стадії відтворення в дійсності [21].

Незважаючи на тривале застосування терміну, креативність, як окреме поняття, було виділено лише в 50-х рр. ХХ ст. завдяки Дж. Гілфорду [21].

Дж. Гілфорд вважав, що креативність – це здатність відмовлятися від стереотипних способів мислення [21].

В сучасному психолого-педагогічному словнику поняття креативності розглядається, як рівень творчої обдарованості та здібностей до творчості, а також новаторська діяльність, яка характеризується здатністю до продукування принципово нових ідей [31].

Креативність трактується як синонімічне поняттю творчості в англійській літературі і означає все те, що безпосередньо причетне до створення чогось нового, процес створення та продукт даного процесу [31].

У Великій психологічній енциклопедії під креативністю розуміється здатність людини до творчості, що проявляється в мисленні, спілкуванні, відчуттях, окремих видах діяльності і характеризують особистість в цілому або її окремі сторони [30].

Багатьох вчених сьогодення та минулого цікавило та цікавить питання креативності. Так, Ф. Баррон та Д. Харрінгтон дійшли таких висновків щодо поняття креативності. Вони вважають, що це, перш за все, здатність адаптивно реагувати на потребу нових продуктів та підходів та спроможність продукувати нові, незвичні ідеї, відхилятися від звичних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації. По-друге, вчені вважають, що створення нового творчого продукту залежить від особистості творця та сили його внутрішньої мотивації. По-третє, творчий процес характеризується

оригінальністю, валідністю, відповідність задачі та придатності. І останнє, креативні продукти можуть бути різноманітними за своєю природою [31].

Згідно з визначеннями, наведеними в таб. 1.1, креативність є вродженою здатністю людини і відноситься до дії, ідеї або продукту, які змінюють існуючу область або перетворюють існуючу область в нову область, з комбінації елементів з однієї або декількох областей знань [40].

Таблиця 1.1.

Автор	Концепція креативності
Е. Хільгард та С. Хадамард (1939)	Винахід або відкриття шляхом об'єднання ідей незалежно від галузі знань
Дж. Гілфорд (1950)	Дивергентний ментальний процес, за допомогою якого людина виробляє інформацію, якою вона не володіла і яка, як і інтелект, відповідає нормальному розподілу, так що всі люди креативні, хоча і в різному ступені.
Е. Торранс (1963)	Процес виявлення проблем або інформаційних прогалин, формування ідей, гіпотез, перевірки та модифікації цих гіпотез, передачі їх результатів. Цей процес може призвести до будь-якого з багатьох типів продуктів-вербальних і невербальних, конкретних і абстрактних.
Р. Стернберг та Т. Любарт (1991)	Складний, багатогранний процес, який включає в себе визначення та переосмислення проблема.
М. Чиксетнмігаї (2014)	Будь-яка дія, ідея або продукт, які змінюють існуючий домен або перетворюють існуючий домен в новий домен.

Е. Торренс дає досить образне визначення креативності. Він вважає, що креативність – це значить копати глибше, дивитися краще, виправляти

помилки, розмовляти з кішкою, пірнати в глибину, проходити крізь стіни, запалювати сонце, будувати замок на піску, вітати майбутнє [21].

За думкою Е. Торренса, креативність визначається як здатність породжувати нові, оригінальні ідеї і, таким чином, ефективно вирішувати проблемні ситуації. Зважаючи на спільний зміст понять «креативність» та «творчість» їх можна вважати тотожними [30].

М. Гнатко [18] визначає, що творча обдарованість – це система відповідних задатків (потенційна креативність) або відповідних здібностей (актуальна креативність).

Український учений В. Моляко визначає креативність як здібність, що відображає глибинну можливість людей створювати оригінальні цінності, приймати нестандартні рішення. Він виділяє сім ознак креативності: оригінальність, евристичність, фантазію, активність, сконцентрованість, чіткість, чуттєвість [21]. В. Моляко вважає однією з основних якостей креативної особистості прагнення до оригінальності, до нового, заперечення звичного, а також високий рівень знань, умінь аналізувати явища, порівнювати їх, стійкий інтерес до певної роботи, порівняно швидке та легке засвоєння теоретичних і практичних знань у цій галузі, систематичність і самостійність у роботі [21].

Дослідник Т. Любарт зазначає, що поняття «креативність» несе в собі ідею експериментування з новими, отриманими в процесі творчості, результатами. Вчений вважає, що креативність – це здатність генерувати нові ідеї в межах тематики. Ці результати мають бути новими в тому сенсі, що вони повинні виходити за рамки копіювання того, що вже існує [21].

За словами К. Шмідта, концепція креативності близька до концепції творчості. Креативність – це здатність людини генерувати нові, цінні продукти (речі, ідеї, методи роботи та ін.) [21].

За визначенням К. Шмідта, креативність характеризує діяльність суб'єкта, в результаті якої виникає новий продукт. Креативність, як важлива людська якість, – це винахідливість, продукування ідей або здатність

придумати багато рішень проблемних питань; генерування нових, цінних ідей та концепцій. Креативність може виявлятися на високому рівні в різних сферах людської діяльності упродовж усього життя [21].

Дослідник виділяє декілька характеристик, які формують образ креативної людини, зокрема це:

- особливий спосіб сприйняття світу (наприклад, здивування, захоплення, свіжість погляду);
- відкритість і терпимість до двозначності;
- незалежність і сміливість;
- відсутність страху перед невідомим;
- спонтанність і експресивність;
- здатність сконцентруватися й захопитися завданням;
- доброзичливе почуття гумору;
- соціалізація і готовність діяти для інших і з іншими;
- можливість інтеграції протилежностей [21].

Отже, на нашу думку, креативність – це властивість особистості, яка проявляється під час творчого процесу у здатності до створення нових, оригінальних ідей та знаходити рішення у нестандартних ситуаціях.

Питанню творчих здібностей присвячена велика кількість досліджень в різних галузях науки, як от: психологія, педагогіка, філософія. Проте, аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що не існує однієї думки щодо природи та трактування даного поняття.

Так, Т. Равлюк, Т. Москалець, С. Баган, Е. Зверева розглядають творчі здібності, як синтез властивостей особистості, які характеризуються ступінню відповідності певного виду творчої діяльності вимогам до неї та зумовлюють результативність такої діяльності.

В. Рогозіна вважає, що творчі здібності є особливим видом розумових здібностей, які виражаються в умінні породжувати мислительну діяльність за межами вимог, відхилятися під час мислення від традиційних норм,

генерувати різноманітні оригінальні ідеї та знаходити способи їх практичного вирішення [30].

Враховуючи вищезазначене, ми вважаємо, що творчі здібності – це здатність створювати і знаходити нові оригінальні ідеї, відхиляючись від прийнятих схем мислення, успішно вирішувати поставлені завдання нестандартним чином, а також здатність вирішувати проблеми, що виникають всередині статичних систем. Це бачення проблем під іншим кутом і їх рішення унікальним способом.

Отже, творчі здібності – це:

- здатність створювати нове з того, що вже є;
- здатність вирішувати проблеми цілковито новим неординарним шляхом;
- здатність відмовитися від стереотипного мислення;
- здатність до гнучкості та оригінальності;
- здатність до аналізу і синтезу;
- здатність інтуїтивно відчувати правильний напрямок думки;
- це здатність генерувати велику кількість ідей;
- здатність до нового незвичного бачення проблеми або ситуації.

Творчі здібності особистості мають значення у всіх динамічних сферах життя, де розвинена конкуренція, як от: бізнес, наука, мистецтво, культура, політика.

Творча людина відчуває на інтуїтивному рівні, що необхідно, щоб створити нову ідею, вирішити складне завдання: додати одну-дві деталі або кардинально все змінити, придумати щось принципово нове або розібрати і скласти по-іншому щось вже звичне, діяти усупереч поширеним стереотипам або просто знайти спосіб поглянути на статичні системи динамічно.

До основних показників творчих здібностей С. Сисоєва відносить: інтерес до певного виду предметів або об'єктів і дій з ними; увага до певного кола об'єктів; внутрішня зосередженість і «неувага» до існуючого

навколо; оригінальний підхід до стандартних завдань; намагання змінювати, реконструювати те, з чим доводиться зустрічатися [21]. Вчена виділяє такі показники творчої діяльності:

- оригінальність і новизна творіння;
- рухливість мислення, велика кількість створеного;
- ретельність в оформленні створеного;
- настійне прагнення оприлюднити свої твори, зробити їх надбанням людей;
- мотиваційне забезпечення творчого процесу самою роботою, інтересом до неї і захопленість нею [23 с. 213].

Е. Торранс так визначає основні показники творчих здібностей:

- плавність – означає кількість ідей, які можна створити;
- гнучкість – означає різноманітність ідей, які людина створює;
- оригінальність – означає наскільки незвичними є ідеї, які хтось створює;
- розробка – стосується багатства деталей в ідеях, які хтось виробляє.

Такі дослідники, як М. Чиксентмігаї, С. Гарднер, Р. Дж. Стернберг та Т. Любарт визначають наступні фактори та показники творчих здібностей:

- чутливість або здатність бачити проблеми, наприклад здатність констатувати труднощі або недоліки у звичних продуктах або в соціальних установах; здатність судити про недосягнуті бажані цілі в описаній ситуації;
- плавність мислення – здатність добре і невимушено мислити. Вона в себе включає: плавність слів, плавність асоціацій, плавність експресії, ідейна плавність;
- гнучкість мислення – здатність відмовитися від застарілих способів мислення та легко додавати нові, що передбачає: спонтанну гнучкість та адаптивну гнучкість;
- оригінальність – здатність висувати ідеї, які є статистично незвичними. Це можуть бути віддалені асоціації та розумні ідеї;

- перевизначення – відмова від старих інтерпретацій звичних предметів та використання їх по-новому;
- опрацювання – вміння детально заповнювати дану загальну схему;
- толерантність до двозначності – готовність прийняти певну невизначеність у висновках, не використовуючи жорсткі категорії;
- інтерес до конвергентного мислення – пошук однієї правильної відповіді;
- інтерес до дивергентного мислення – відкрите мислення та пошук багатьох варіантів вирішення проблеми, коли не існує тільки однієї правильної відповіді [39].

Ми погоджуємося з усіма науковцями і вважаємо, що показниками творчих здібностей є:

- гнучкість – здатність відмовитися від застарілих способів мислення;
- оригінальність – здатність висувати ідеї, які є незвичними, новаторськими;
- рухливість – здатність генерувати велику кількість ідей;
- розробка – здатність заповнювати деталями звичні схеми, предмети;
- перевизначення – здатність бачити нове в старому, відмовлятися від старих інтерпретацій звичних предметів та використовувати їх по-новому;
- толерантність – здатність приймати певну невизначеність у висновках, не використовуючи жорсткі категорії;

Отже, враховуючи вищезазначене, вважаємо, що розвиток творчих здібностей учнів є важливою та актуальною задачею вчителя, адже у Законі України «Про освіту» зазначено, що метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності. Серед інших засад державної політики у сфері

освіти та принципами освітньої діяльності були вказані навчання упродовж життя та інтеграція з ринком праці [25]. В даний час стало очевидним, що в найближчій перспективі найбільш затребуваними будуть фахівці, які здатні навчатися впродовж життя, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі, готові до вирішення складних завдань та володіють креативністю, емоційним інтелектом, когнітивною гнучкістю та критичним мисленням. Тому вчитель на уроках повинен приділяти неабияку увагу розвитку саме творчим здібностям учнів.

1.2. Характеристика компетентісно-орієнтованої освіти

В умовах сьогодення стає очевидним, що не можливо навчити учня «всього і на все життя», «нафарширувати» його знаннями, як рибину. Є очевидним, що задача школи не лише дати знання, а, що є самим головним, необхідно навчити дітей користуватися ними. Знання та вміння, тісно пов'язані з ціннісними орієнтирами учня та формують його життєві компетентності, які потрібні для успішної самореалізації у житті, навчанні та праці.

Як ми вже вказували раніше, метою освіти Закон визначає «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства...» [25].

Відповідно основним орієнтиром освітнього процесу є особистість, здатна саморозвиватися. За визначенням О. Савченко, компетентісна освіта – це «особистісно-діяльнісна, результативна освіта» [29].

Отже, обговорюючи ефективність реалізації мети та завдань освіти, необхідно створити умови задля забезпечення особистісного розвитку особистості, який може проявитися в якісній зміні її діяльності. Особистісна парадигма передбачає організацію освіти, яка б була зосереджена, головним чином, на унікальній, самобутній та неповторній особистості учня. Здобуваючи шкільну освіту, випускники повинні розуміти себе, свої особливості, схильності, сильні та слабкі сторони, мати уявлення про

процеси, які відбваються у суспільстві, про світ, який його оточує, уміти оцінювати (критично мислити) й на основі системного критичного мислення формувати своє ставлення. Компетентнісно-орієнтовані методики спрямовані, перш за все, на формування високодуховних моральних якостей особистості [12].

Концептуальні засади реалізації компетентнісно орієнтованого навчання обґрунтовано в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти й розроблено в концептуальних засадах «Нової української школи» [5].

Обговоренню та дослідженню компетентнісного підходу в сучасній освіті присвячені праці вчених Н. Бібік, О. Локшиної, О. Овчарук, О. Савченко та ін. Реалізацією компетентнісного підходу у практиці навчання шкільних дисциплін досліджували О. Пометун, С. Трубачева, Г. Фрейман, А. Фасоля та ін.

Такі вчені, як З. Бакум, Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Мамчур, В. Новосьолова, Л. Овсієнко, С. Омельчук, М. Пентилюк, Л. Попова, А. Попович, І. Хом'як та ін., причиною утвердження компетентнісного підходу розглядають необхідність оновлення змісту освіти з урахуванням соціальних викликів і запитів особистості.

Як слушно стверджує Н. Голуб, «компетентнісний підхід висуває не інформованість учня, а вміння розв'язати проблеми, що виникли в конкретних ситуаціях за допомогою здобутих знань і набутих умінь» [4].

Питанням формування ключових, загальнопредметних та предметних компетентностей учнів різного віку присвячені розвідки науковців: Т. Байбари, Н. Бібік, О. Біди, Л. Бірюк, С. Бондар, М. Вашуленка, Н. Голуб, О. Горошкіної, І. Гудзик, Л. Коваль, Н. Козакової, О. Локшиної, В. Новосьолової, О. Онопрієнко, О. Овчарук, О. Пометун, К. Пономарьової, О. Савченко, О. Семенов, Г. Шелехової, О. Шуляр, А. Ярмолюк та ін [12].

Загально визнано, що в компетентнісному підході поєдналося два поняття: компетенція і компетентність. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти компетенція визначається як суспільно визнаний рівень знань, умінь, навичок та ставлень у якійсь певній сфері діяльності людини. В той час, як компетентність визначається, як набута в процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей та ставлення і які можуть в повному обсязі реалізовуватися на практиці [7].

Українські вчені по-різному тлумачать поняття компетентності. Найбільшого поширення в нашій науковій літературі набуло визначення компетентності як «сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію». Компетентна людина застосовує ті стратегії, які здаються їй доречними у виконанні окремих завдань [28].

Терміни «компетенція» і «компетентність» у науковій літературі трактуються неоднозначно. Як правило, компетенцією називають гарну обізнаність з чим-небудь, коло повноважень певної установи чи особи. Компетентність розглядають як високий рівень кваліфікації, обізнаність особи. Компетенція – система знань, а компетентність – володіння знаннями, компетенцією [12].

Методологічною основою організації компетентнісно орієнтованого навчання технологій є основні ідеї діяльнісного, компетентнісного, особистісно зорієнтованого й культурологічного підходів. Діяльнісний підхід спрямований на здобуття предметних знань у діяльності, вироблення умінь застосовувати їх у практичних ситуаціях; перехід від асоціативної, статичної моделі знань до динамічно структурованої системи розумових дій, формування когнітивних стратегій, пошук шляхів інтеграції до соціокультурного й природного середовища та ін. Компетентнісний підхід сприяє формуванню ключових і предметних компетентностей – комплексних

якостей особистості, що проявляються в готовності і здатності діяти для розв'язання поставлених завдань. «Компетентність базується на предметних і надпредметних компетенціях – знаннях, уміннях, досвіді діяльності й емоційноціннісному ставленні до неї: знаю, що маю робити в проблемній ситуації і умію діяти (здатність), маю позитивний досвід вирішення проблем і вірю в себе й успіх (готовність)» [32]. Особистісно зорієнтований підхід забезпечує оптимальні умови для різнобічного розвитку кожного учня, ствердження його самобутності, віднайдення цінностей, усвідомлення смислів навчальної, діяльності, свого життя загалом і т. ін.

Визначальними ознаками освітнього процесу компетентісно орієнтованого навчання є активна дія учня/учениці (діяльність їхня не зводиться до виконання приписів учителя, а характеризується самостійністю у виборі цілей навчання, шляхів їх досягнення, засобів, планування і здійснення, рефлексії, оцінювання і корекції результатів), тобто у процесі оволодіння предметним матеріалом учень/учениця формує власну суб'єктність і компетентність і шукає особистісні смисли і цінності (формує особистість) [12].

Концепція нової української школи подає таке трактування компетентності: «динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [5].

Компетентності поділяють на предметні (формуються засобами одного навчального предмета), міжпредметні (виробляються під час вивчення кількох предметів) і ключові (ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя.) [5].

В освіті України виокремлено такі ключові компетентності:

- спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами;

- спілкування іноземними мовами;
- математична компетентність;
- компетентності в природничих науках і технологіях;
- інформаційно-цифрова компетентність;
- вміння вчитися впродовж життя;
- ініціативність і підприємливість;
- соціальна та громадянська компетентності;
- обізнаність та самовираження у сфері культури;
- екологічна грамотність і здорове життя [5].

Усі перелічені компетентності однаково важливі й взаємопов'язані. Кожну з них діти набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння:

- вміння читати і розуміти прочитане;
- вміння висловлювати думку усно і письмово;
- критичне мислення;
- здатність логічно обґрунтовувати позицію;
- виявляти ініціативу;
- творити
- вміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення;
- вміння конструктивно керувати емоціями;
- застосовувати емоційний інтелект;
- здатність співпрацювати в команді.

Відповідно, компетентному учневі властиві наступні риси: непохитна любов до навчання, критичне та рефлексійне мислення, здатність жити й творити в умовах глобалізаційних змін та полікультурного суспільства, цінувати надбання національної культури й поважати здобутки інших народів. Компетентний учень – суб'єкт навчальної діяльності, під час якої він має усвідомити власні психолого-фізіологічних особливості, прагнення, мотиви, бажання; він здатен до самореалізації, самовдосконалення і

самотворення [12]. Отже, школа повинна стати тим творчим середовищем, плацдармом успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця.

Необхідно зазначити, що для успішного формування в учнів вищезазначених компетентностей необхідно враховувати психофізіологічні особливості. Важливо враховувати і той факт, що на відміну від знаннєвого досвіду, компетентність не передається в готовому вигляді, а формується кожним учнем самостійно.

Зміст навчальної програми з трудового навчання орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей [16].

Ключова компетентність – це знання, уміння і навички у комплексі зі сформованою життєвою позицією учня.

У формуванні ключових компетентностей беруть участь усі навчальні предмети, інтегруючи процес навчання навколо них. Кожен предмет, маючи власний компетентнісний потенціал, вносить свій внесок у формування ключових компетентностей, тобто у творення навчального середовища української школи [16].

Для формування ключових і предметних компетентностей у зміст кожного предмету закладено наскрізні змістові лінії: «Екологічна безпека та сталий розвиток», «Громадянська відповідальність», «Здоров'я і безпека», «Підприємливість і фінансова грамотність» [16].

Призначення наскрізних інтегрованих змістових ліній – формування в учнів здатності застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях або виконання практичних завдань наближених до життя.

Результатом вивчення наскрізних змістових ліній є процес формування ключових компетентностей, які характеризуються доповненням учнівського

досвіду з урахуванням їхніх природних нахилів та здібностей учнів, їхніх професійних намірів, наявних готових знань з різних предметів [16].

Змістова лінія «Екологічна безпека та сталий розвиток» націлена на формування соціальної активності, відповідальності та екологічної свідомості в учнів, готовності брати участь у вирішенні питань збереження довкілля і розвитку суспільства, усвідомлення важливості сталого розвитку для майбутніх поколінь [16].

«Громадянська відповідальність» націлена на формування відповідального члена громади і суспільства, який розуміє принципи і механізми функціонування суспільства, а також важливість національної ініціативи; спирається у своїй діяльності на культурні традиції і вектори розвитку держави [16].

Змістова лінії «Здоров'я і безпека» спрямована на формування особистості учня як духовно, емоційно, соціально і фізично повноцінного члена суспільства, здатного дотримуватися здорового способу життя і формувати безпечне життєве середовище [16].

Змістова лінія «Підприємливість і фінансова грамотність» націлена на розвиток лідерських ініціатив, здатність успішно діяти в технологічному швидкозмінному середовищі, забезпечення кращого розуміння молодим поколінням українців практичних аспектів фінансових питань (здійснення заощаджень, інвестування, страхування, кредитування тощо) [16].

Трудове навчання, крім вищезазначених, вирішує внутрішньопредметні завдання, пов'язані з формуванням в учнів проектно-технологічної компетентності.

Проектно-технологічна компетентність – це здатність учня застосовувати знання, уміння, навички в процесі проектно-технологічної діяльності для виготовлення виробу (або надання послуги) від творчого задуму до його втілення в готовий продукт (послугу) за обраною технологією [16].

Отже, навчальний предмет «Технології» має широкі можливості щодо формування життєвонеобхідних компетентностей учнів, вміння розв'язувати проблеми, що виникли в конкретних ситуаціях за допомогою здобутих знань і набутих умінь.

Висновки до першого розділу

Основною стратегією державної політики щодо розвитку освіти є створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина України, різнобічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, здатної до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, особистості, яка має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, трудової діяльності та громадянської активності.

Враховуючи дані, щодо аналізу ринку праці, можемо стверджувати, що затребуваними є фахівці, здатні креативно мислити. Отже, розвиток творчих здібностей дітей – є нагальною проблемою сучасної школи, адже творчі здібності особистості мають значення у всіх динамічних сферах життя, де розвинена конкуренція, як от: бізнес, наука, мистецтво, культура, політика.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, дійшли висновку, що творчі здібності – це здатність створювати і знаходити нові оригінальні ідеї, відхиляючись від прийнятих схем мислення, успішно вирішувати поставлені завдання нестандартним чином, а також здатність вирішувати проблеми, що виникають всередині статичних систем. Це бачення проблем під іншим кутом і їх рішення унікальним способом.

Отже, творчі здібності – це: здатність створювати нове з того, що вже є; здатність вирішувати проблеми абсолютно новим неординарним способом; відмова від стереотипного мислення; гнучкість і оригінальність; схильність до аналізу і синтезу; здатність інтуїтивно відчувати правильний напрямок

думки; це здатність генерувати велику кількість ідей; здатність до нового незвичного бачення проблеми або ситуації.

Дослідивши питання розвитку творчих здібностей учнів, дійшли висновку, що найефективніше це може бути реалізовано в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти. Очевидно, що метою сучасної Нової української школи (НУШ) є не тільки забезпечити учнів знаннями, а й навчити користуватися ними, що вкрай важливо для успішної самореалізації учнів у житті, навчанні та праці.

Концептуальні засади реалізації компетентнісно-орієнтованого навчання обґрунтовано в Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти й розроблено в концептуальних засадах «Нової української школи» [5].

В концепції НУШ компетентності визначаються як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [5].

В освіті України виокремлено десять важливих взаємопов'язаних компетентностей, кожна з яких діти набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти.

Зміст навчальної програми з предмету «Технології» орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей та має широкі можливості розвитку у учнів творчих здібностей.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ СФОРМОВАНOSTІ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ

2.1. Опис методик дослідження

Дослідження проводилося на базі опорного закладу «Яськівський ліцей, Яськівської сільської ради Одеського району, Одеської області». У дослідженні взяли участь 55 учнів 5 -11 класів (хлопчики).

Запорукою та важливими складниками творчого потенціалу є допитливість, упевненість у своїх здібностях, здатність абстрагуватись, зосереджуватись, критично мислити, зорова та слухова пам'ять. Для діагностування саме цих показників нами була реалізована методика «Рівень творчого потенціалу та креативності» [20] (див. додаток А).

Методика визначення рівня творчого потенціалу та креативності містить 18 питань. На кожне питання пропонується три варіанти відповідей. Необхідно обрати один із найбільш прийнятних варіантів відповідей (а, б, в). Визначити загальну кількість балів, відповідно до схеми. Де а – це 3 бали, б – це 2 бали, в – це 1 бал.

48 і більше балів означає, що у респондента закладено значний творчий потенціал, що надає багатий вибір творчих можливостей. Якщо піддослідний захоче реалізувати свої здібності, то йому доступні найрізноманітніші форми творчості.

18 – 47 балів показує на те, що в опитуваного є якості, які дозволяють творити, але є й бар'єри. Найнебезпечніший бар'єр – страх, особливо для людей, орієнтованих на обов'язків успіх. Острах невдачі сковує уяву – основу творчості. Страх може бути й перед негативним оцінюванням з боку суспільства. Часто нові ідеї проходять через етап несподіванки, подиву, невизнання, неприйняття, осуду. Страх цього сковують активність, знищують творчий потенціал особистості.

З метою діагностування творчих здібностей учнів, була використана методика Г. Девіса (див. додаток Б) [19].

Опитувальник складається із 21 питання, за допомогою яких діагностується креативність як особистісна якість. Креативність як особистісна якість характеризується такими ознаками: допитливість, самодостатність, почуття гармонії та краси, альтруїзм, прагнення до ризику, прийняття певного безладу, потреба в активності тощо.

Метою даної методики є не лише дослідження розвитку обдарованості учнів, але й оцінка ефективності програм та способів навчання, навчальних матеріалів та посібників. Дослідження дозволяє спостерігати за процесом змін самих здібностей, а не лише за кінцевим результатом навчання.

Інтерпретація результатів відбувається у відповідності з ключем оцінки та обробки даних дослідження.

За кожне співпадіння з ключем призначається 1 бал. Чим вищий бал, тим вищий рівень креативності.

«+» 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17, 19.

«-» 1, 3, 5, 11, 13, 14, 15, 18, 20, 21.

Якщо сума балів дорівнює або більша 15, то можемо допустити наявність творчих здібностей у піддослідного. Проте необхідно пам'ятати, що це ще не реалізовані можливості. Головне завдання – допомога в їх реалізації. Адже подеколи певні особливості характеру людини (емоційна вразливість, нерішучість, невпевненість, страх осуду, помилки тощо) можуть завадити розкрити свій творчий потенціал. Необхідно проявити тактовність, повагу, вимогливість уникати гострої критики, давати можливість вибирати тему роботи самостійно, налагодити творчий режим діяльності.

Значення тверджень

1. – прийняття безладу;
2. – хвилювання за інших;
3. – прагнення до ризику;
4. – бажання виділитись;

5. – альтруїзм;
6. – незадоволеність собою;
7. – допитливість;
8. – непопулярність;
9. – регрес в дитинство;
- 10.– заперечення тиску;
- 11.– любов до роботи на самоті;
- 12.– самодостатність;
- 13.– незалежність;
- 14.– помилки в роботі;
- 15.– відсутність суму;
- 16.– почуття обираності;
- 17.– відчуття краси;
- 18.– потреба в активності;
- 19.– спекулятивність;
- 20.– прагнення до ризику;
- 21.– потреба в активності.

З метою більш поглибленого дослідження та оцінки рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості ми використали відповідну методику [20] (додаток В).

Методика «Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості» розрахована на учнів підліткового віку, старшокласників. Під час дослідження кожному учаснику надавався текст опитувальника, який складався із 20 питань, інструкція щодо виконання та бланк для відповідей (необхідно у відповідній колонці «Так» поставити знак «+», якщо твердження співпадає з вашою думкою, у колонці «Ні» поставити знак «-»), якщо ви не згодні з твердженням, ніяких додаткових позначок чи коментарів робити непотрібно). Учні працюють кожен у своєму темпі, час роботи, за вимогами до цієї методики, не регламентується.

Обробка результатів дослідження проводиться за такою схемою: аналізується кожна відповідь у бланку, звіряється із ключем дешифратора. При цьому за кожну відповідь, що співпала з номером питання в колонках «Так» чи «Ні» присвоюється два бали.

Дешифратор до методики «Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості»:

Колонка «Так»: 3, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 19, 20.

Колонка «Ні»: 1, 2, 4, 6, 7, 12, 14, 17, 18.

Результати підсумовуються та записуються в матрицю, на основі якої визначається рівень сформованості загальних творчих здібностей.

Рівні сформованості загальних творчих здібностей.

Дуже високий рівень сформованості загальних творчих здібностей: 33-40 балів.

Якщо учні показують саме такі результати під час дослідження, то це свідчить про здатність до нестандартного мислення, можливість продукувати абсолютно креативні речі, бачити світ та буденні, звичні речі під іншим кутом. Особистості з таким дуже високим рівнем сформованості загальних творчих здібностей швидко та легко засвоюють нові способи та шляхи реалізації різних творчих завдань. Це свідчить про творчі здібності на рівні таланту, який, звісно, необхідно підтримувати та розвивати.

Високий рівень сформованості загальних творчих здібностей: 26-32 балів.

Учні з високим рівнем сформованості загальних творчих здібностей демонструють креативне мислення під час виконання широкого кола різноманітних завдань. У них є своя думка та тверда позиція як щодо власної творчості, так і щодо творчості інших людей. На засвоєння нових способів реалізації творчих задумів витрачають небагато часу, показуючи досить гарні результати.

Середній рівень сформованості загальних творчих здібностей: 13-25 балів.

Учні з середнім рівнем сформованості загальних творчих здібностей здатні у більшості випадків мислити та діяти креативно, нестандартно та використовувати нові шляхи для втілення своїх творчих планів. Проте інколи використовують шаблони, орієнтуючись на думки інших з приводу того чи іншого питання та завдання. На оволодіння певними видами діяльності, що передбачає творчий підхід, потребують більше часу та докладають більше зусиль, ніж, наприклад, їх ровесники із більш високим рівнем сформованості загальних творчих здібностей.

Низький рівень сформованості загальних творчих здібностей: 6-12 балів.

Учням із низьким рівнем сформованості загальних творчих здібностей важко мислити нестандартно під час виконання певних творчих завдань.

Хоча за шаблоном, використовуючи певний алгоритм дії, працюють із задоволенням та виконують поставлені завдання. Також підлітки з низьким рівнем сформованості загальних творчих здібностей постійно орієнтуються на думку та оцінку інших, не вірять в свої сили, що заважає їм використовувати свій творчий потенціал. Для засвоєння чогось нового витрачають багато часу та зусиль, при цьому результат не завжди їх задовольняє.

Дуже низький рівень сформованості загальних творчих здібностей: 0-5 балів.

Дуже низький рівень сформованості загальних творчих здібностей свідчить про те, що учні взагалі відмовляються від виконання будь-яких творчих завдань. Не вірять у власні сили, не вміють покладатись на себе у судженнях. Такій групі учнів, можливо, потрібне додаткове дослідження, тому що проблема може бути комплексною.

Матриця результатів вивчення творчих здібностей

Показники сформованості загальних творчих здібностей	Бали
Рівень сформованості загальних творчих здібностей	Рівень

2.2. Діагностика рівня сформованості творчих здібностей учнів

Для дослідження творчого потенціалу було використано методику «Рівень творчого потенціалу та креативності» (див. дод. А).

Результати дослідження дозволяють визначити, що лише 7 (12.7 відсотків) учнів показали високий рівень творчого потенціалу та креативності, 19 (34.5 відсотків) учнів виявили середній рівень творчого потенціалу, 29 (52.7 відсотки) учнів продемонстрували рівень творчого потенціалу нижче середнього (див. рис. 2.1. «Рівень творчого потенціалу та креативності» та таб. 2.1. «Рівень творчого потенціалу та креативності»).

Рис. 2.1. «Рівень творчого потенціалу та креативності»

Високий рівень творчого потенціалу та креативності виявляється у здатності допитливо та зацікавлено досліджувати навколишній світ, бачити нові можливості для творчості, вміння використовувати нестандартні підходи для досягнення своєї мети. Респонденти з високим рівнем творчого потенціалу демонструють впевненість у своїх силах, не бояться допуститись помилки, засудження. Вміють повністю зосередитись на завданні,

абстрагууючись від того, що може відволікати від його виконання. Критичне мислення дозволяє зокрема відстоювати свою точку зору та позицію у творчості. Також ці респонденти демонструють розвинену зорову та слухову пам'ять, що є необхідною умовою для реалізації творчого потенціалу.

Середній рівень творчого потенціалу та креативності також передбачає допитливість, зацікавленість докільям, здатність приймати нестандартні рішення, вміння покладатись на свої судження, проявляючи критичне мислення. Проте подеколи демонструється страх допуститись помилки, викликати невдоволення чи засудження оточуючих. Також можемо спостерігати сумніви щодо власних здібностей, вмінь тощо. Така позиція не дозволяє повною мірою реалізувати свій творчий потенціал, пригальмовує подальший розвиток креативності.

Низький рівень розвитку творчого потенціалу та креативності характеризується нездатністю до самостійного прийняття рішень, схильністю працювати за певними готовими шаблонами. Допитливість блокується тривогою щодо власних здібностей, вмінь, здатності до творчості. Невміння критично мислити не дозволяє формувати свою позицію у творчості та відстоювати її. Отже, низький рівень розвитку творчого потенціалу потребує серйозної корекційної роботи, спрямованої на подолання страхів, пов'язаних із творчою діяльністю, та формування впевненості у своїх силах, вмінні визначати пріоритети та зосереджуватись на поставлених завданнях.

Таблиця 2.1. Рівень творчого потенціалу та креативності

Рівень творчого потенціалу та креативності			
№	Рівень	Кількість респондентів	Відсотки
1.	Високий	7	12.8
2.	Середній	19	34.5
3.	Низький	29	52.7

Для діагностування креативності як особистісної якості було використано методуку Г. Девіса «Опитувальник Г. Девіса» (див. дод. Б).

Результати дослідження такі: в 9 учнів діагностуємо високий рівень творчих здібностей (кількість балів від 15 до 19); у 21 піддослідного спостерігаємо середній рівень креативності (кількість балів від 10 до 14); 25 учнів показали низький рівень творчих здібностей (набравши до 10 балів). Результати інтерпретуємо таким чином: чим більше балів набрав піддослідний, тим вищий у нього рівень креативності як особистісної якості. Учні, які набрали більше 15 балів, володіють такими особистісними характеристиками, як-от: здатність відчувати красу та насолоджуватись нею, готовність до альтруїзму, бажання пізнавати нове, досліджувати довкілля та активно творити.

Піддослідні, які показали нижчі результати за методикою «Опитувальник Г. Девіса», не завжди здатні допитливо вивчати довкілля, прагнучи змінювати його на краще, часто не покладаються на свої судження, чекаючи підтримки з боку оточуючих, бояться допустити помилку, бути неефективним, недооціненим. Подеколи обирають стандартні підходи, працюють за шаблонами та алгоритмами, розробленими іншими. Творчий підхід видається їм складним та, відповідно, неприйнятним.

Чим нижчий бал, тим менше піддослідний демонструє креативність як особистісну якість, тим складніше йому проявляти творчий підхід у реалізації будь-якого завдання (див. рис. 2.2. Опитувальник Г. Девіса та таб. 2.2. Опитувальник Г. Девіса).

Таблиця 2.2. Опитувальник Г. Девіса

Опитувальник Г. Девіса			
№	Рівень	Кількість респондентів	Відсотки
1.	Високий (від 15 до 21)	9	16.4
2.	Середній (від 10 до 14)	21	38.1
3.	Низький (від 0-до 10)	25	45.5

Рис 2.2. «Опитувальник Г. Девіса»

«Опитувальник Г. Девіса» дає можливість діагностувати креативність як особистісну якість, яка потенційно може сприяти активній творчій діяльності учнів за певних умов (наприклад, сприятливе освітнє середовище, заохочення тощо). Проте наголошуємо, що потенційна здатність до творчості може не реалізуватись через цілий комплекс несприятливих умов.

Для визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості було використано відповідну методику «Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості» (див. дод. В).

Дана методика спрямована на дослідження якостей особистості, за якими можна визначити рівень сформованості загальних творчих здібностей особистості.

Чим вищий бал отримує піддослідний, тим вищий рівень сформованості загальних творчих здібностей особистості ми діагностуємо.

Результати дослідження дозволяють нам зробити таке узагальнення: дуже високий рівень сформованості загальних творчих здібностей не показав жоден учень; 8 (14.5%) учнів продемонстрували високий рівень

сформованості загальних творчих здібностей, набравши загальний бал від 26 до 32; 23 (41.9%) учні виявили середній рівень сформованості загальних творчих здібностей, бали від 13 до 25; та низький рівень сформованості загальних творчих здібностей продемонстрували 24 (43.6 %) респонденти, кількість балів менша від 6 до 12 (див. таб. 2.3. та рис. 2.3. «Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості»).

Таблиця 2.3. «Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості»

Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості			
№	Рівень	Кількість респондентів	Відсотки
1.	Високий (від 26 до 32)	8	14.5
2.	Середній (від 13 до 25)	23	41.9
3.	Низький (від 6 до 12)	24	43.6

Рис 2.3. «Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості»

Високий рівень сформованості загальних творчих здібностей характеризується здатністю та бажанням досліджувати, аналізувати довкілля, цікавитись всім новим, нестандартним. Знаходити нешаблонні шляхи розв'язання різноманітних завдань, бачити незвичайне в звичайному, демонструючи при цьому пізнавальний інтерес. Високий рівень сформованості загальних творчих здібностей особистості притаманний людям, здатним мріяти, захоплюватись, насолоджуватись природними та рукотворними явищами. При цьому не бояться складних завдань, нових викликів, не уникають незвичайних завдань, пропонуючи при цьому оригінальні, нестандартні підходи до їх вирішення. Піддослідні, що демонструють високий рівень сформованості загальних творчих здібностей, усвідомлюють можливість помилок, невдач, подеколи негативної реакції інших. Проте їх це не зупиняє та не відштовхує на шляху до поставленої мети.

Респонденти з середнім рівнем сформованості загальних творчих здібностей, без сумніву, наділені високим рівнем пізнавального інтересу, вміють та люблять насолоджуватись витворами мистецтва, демонструють цікаве бачення, нестандартне мислення, проте їм подеколи може не вистачати здатності знаходити свої шляхи вирішення завдання, часто використовують готові варіанти відповідей на поставлені питання, діють з використанням готових шаблонів та алгоритмів. Також можуть зважати на чужу думку в питаннях творчої реалізації, що певним чином гальмує їх діяльність.

Учні, що продемонстрували низький рівень сформованості загальних творчих здібностей, найчастіше бояться помилитись, засудження з боку значимих інших. Саме це найчастіше й не дає можливість проявити свій творчий потенціал, повірити в свої сили. Також констатуємо недостатньо сформований пізнавальний інтерес.

Висновки до другого розділу

Основним завданням цього етапу нашої роботи було визначити рівень творчого потенціалу та дослідити креативність як особистісну якість у групі (55 респондентів) учнів 5- 11 класів.

Для реалізації цього завдання було використано три методики: «Рівень творчого потенціалу та креативності», «Опитувальник Г. Девіса», «Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості».

Методика «Рівень творчого потенціалу та креативності» дала змогу визначити саме наскільки потенційно учні здатні до творчої діяльності. Результати діагностики свідчать, що лише 7 учнів (це 12.7% від усієї вибірки) продемонстрували високий рівень творчого потенціалу та креативності; 9 учнів (34.5%) показали середній рівень творчого потенціалу та креативності. Натомість у 29 учнів (що складає 52.7%) виявили низький рівень творчого потенціалу та креативності. Таким чином, ми констатуємо, що у більше, ніж у половини учнів, що брали участь у дослідженні, рівень творчого потенціалу нижчий середнього показника. Зауважимо, що хоча для реалізації творчого потенціалу і необхідні певні умови, і не завжди весь потенціал знаходить втілення та розвиток, показники цього дослідження свідчать про недостатній рівень розвитку творчого потенціалу в учнів.

Методика Г. Девіса дозволила дослідити креативність як особистісну якість. У процесі дослідження отримали наступні результати: високий рівень креативності як особистісної якості було виявлено у 9 учнів (16.4), показники 21 учня (38.1) свідчать про середній рівень сформованості креативності як особистісної якості та 25 учнів (45.5) показали низький рівень креативності як особистісної якості. Ці показники засвідчують, що у майже половини респондентів або відсутні, або сформовані на низькому рівні якості, що дозволяють застосовувати творчий підхід та креативне мислення у повсякденному житті.

Методика «Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості» спрямована на дослідження особистої креативності, дозволяє більш розгорнуто проаналізувати якості особистості (допитливість, уява, схильність до ризику, здатність вирішувати складні завдання), що й формують поняття «загальні творчі здібності». Ця інформація важлива для втілення індивідуального підходу до кожного учня в процесі освітньої взаємодії. Результати, отримані в процесі дослідження, засвідчують невисокий рівень сформованості загальних творчих здібностей особистості в піддослідних. Лише 8 учнів (14.5%) продемонстрували високий рівень сформованості загальних творчих здібностей, 23 (41.9%) учні виявили середній рівень сформованості загальних творчих здібностей та низький рівень сформованості загальних творчих здібностей спостерігаємо в 24 (43.6%) учнів.

Узагальнюючи результати нашого дослідження, дійшли висновку, що учні потребують комплексного спеціально організованого системного підходу до підвищення рівня творчого потенціалу та формування креативності як характеристики особистості.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ КОМПЕТЕНТІСНО-ОРІЄНТОВАНОЇ ОСВІТИ

3.1. Обґрунтування форм і методів розвитку творчих здібностей учнів

Відповідно до мети технологічної освітньої галузі, метою навчального предмету технології, є розкриття та розвиток творчого потенціалу особистості учня, здатності застосовувати знання на практиці, розв'язувати практичні завдання в побуті через практичне засвоєння основ дизайну, технологій та декоративно-ужиткового мистецтва [10].

Тому вважаємо, що урок технологій є надзвичайно сприятливим для розвитку творчих здібностей учнів. Постать вчителя, який викладає даний предмет, відіграє значну роль у зазначеному процесі, адже від нього залежить створення сприятливих умов та добір відповідних методів розвитку творчих здібностей.

Розвитку вищевказаних здібностей сприяють різні фактори, а саме: атмосфера доброзичливості, атмосфера любові та довіри, уважного ставлення до запитів та схильностей дітей; зміст уроку та зацікавленість учнів матеріалом, що вивчається, надання права дитині на свободу і самостійність, майстерність вчителя, відповідні методи, форми та прийоми навчання, майстерня, вдала організація уроку, правильний вибір виробу та інше.

Термін «метод» походить від грецького «methodos», що означає – шлях, засіб досягнення мети, очікуваного результату. Методи – це засоби навчальної діяльності педагога, засоби досягнення вчителем цілей навчання та дидактичних задач. Метод навчання – це засіб передачі учням знань та вмінь, шляхи організації спільної діяльності вчителя та учнів, спрямованої на засвоєння учнями знань та вмінь. Методи реалізуються в конкретних

прийомах, діях, організаційних формах. Методи навчання – це дидактична категорія [34].

Питання про розробку методів навчання школярів технологій які відповідають віковим особливостям учнів є досить актуальною проблемою для сучасної педагогіки. Разом зі зміною змісту освіти повинні змінюватися і методи навчання. За визначенням І. Лернера метод навчання є «системою дій вчителя, який організовує практичну і пізнавальну діяльність учня, що стійко веде до засвоєння змісту освіти» [34].

Методика (з грец. *methodke* – шлях дослідження, спосіб пізнання) загалом трактується як галузь педагогічної науки, яка досліджує закономірності, правила, методи та прийоми вивчення певної навчальної дисципліни [34].

Методи навчання виділяються за такими взаємопов'язаними основами:

- а) специфікою цілей навчання або видів змісту освіти;
- б) особливостями засобів їх засвоєння;
- в) специфікою діяльності з організації та здійснення способів засвоєння [34].

Успіх навчання і виховання залежить від того, які методи і прийоми використовуватиме педагог, щоб донести до дітей зміст предмету, визначений програмою та сформувати у них необхідні уміння і навички, розвинути творчі здібності [34].

Для досягнення даної мети, а саме, розвитку в учнів творчих здібностей, сприяє використання таких методів навчання, які максимально сприяють активізації розумової діяльності дітей.

До них можемо віднести наступні методи:

Рис. 3.1. Методи навчання, що сприяють розвитку творчих здібностей

Мозковий штурм – це невимушене акумулювання великої кількості ідей з визначеної теми. На початковому етапі критичне осмислення відсутнє. Автором цього методу є А. Осборн. Використання даного методу сприяє подоланню психологічних бар'єрів та продукуванню максимальної кількості оригінальних та нових ідей у мінімальний термін. Метод мозкового штурму сприяє вільному висловленню думок учнями та спонукає їх до прояву уяви та творчості. Мета «Мозкового штурму» чи «мозкової атаки» полягає в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо проблеми від усіх учнів протягом обмеженого періоду часу.

Під час проведення «мозкового штурму» необхідно дотримуватися наступних принципів та правил, а саме:

- доцільно працювати у невеликих групах;
- проблемне питання має бути чітко сформульоване (записане на дошці чи на аркуші паперу);

- критика, будь-то словесна, жестикуляційна чи мимічна, забороняється
- всі ідеї підтримуються;
- дозволяється висловлювати будь-яку думку;
- чим ідей більше, тим краще;
- доцільно заохочувати висловлення ідей (наприклад, символічним призом);
- усі висловлені ідеї записуються для розгляду групою експертів;
- завершити «мозковий штурм» необхідно підведенням підсумків, а саме, визначенням найкращої ідеї.

В залежності від віку учнів, «мозковий штурм» можна провести використовуючи ігрові моменти. Так, обговорення можна, наприклад, провести у формі засідання ради директорів, експертного бюро чи патентної комісії тощо.

Метод проєктів – це організація навчального, спрямованого на здобуття учнями знань, умінь і навичок у процесі планування і виконання практичних завдань (проєктів), які постійно ускладнюються. Під час проєктної роботи завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку та тісному зв'язку з реальним життям, у дітей формуються спеціальні вміння та навички.

Працюючи за технологією методу проєктів, важливе значення приділяється творчому та нестандартному мисленню і баченню учнів, їхній активній та самостійній позиції, а також зацікавленості.

Дана освітня технологія спрямована на те, щоб знання, які здобувають учні, були тісно пов'язані з життям, на формування основних життєвих компетентностей, тому елементи методу проєктів були включені до програми з трудового навчання загальноосвітніх навчальних закладів України [16].

Робота над проєктом – це творчий процес, побудований на основі вільного вибору учнем об'єкту, під час якого інтереси дітей. Робота над творчими проєктами повина будуватися за принципами послідовності, поступовості та логічності. Спочатку учні мають працювати над

короткочасними проєктами, виконання яких вкладається в межах одного уроку, поступово проєкти ускладнюються та стають більш довгостроковими.

Метод проєкту сприяє підвищенню зацікавленості учнів процесом навчання, вихованню індивідуальної відповідальності. Робота над проєктом має ґрунтуватися на принципі «вивчи, досліди та дій». Учні навчаються працювати з інформаційними джерелами, знаходити інформацію, яка стосується теми проєкту, відбирати та аналізувати інформацію (зразки об'єкту проєктування), застосовувати методи проєктної діяльності, планувати технологічний процес з виготовлення виробу та здійснювати відбір матеріалу та інструментів. В залежності від складності конструкції та затрачених коштів на матеріали, доцільно проводити елементарне економічне обґрунтування виробу перед тим, як його буде виготовлено. В процесі виконання проєкту розвивається технічне і технологічне мислення учнів (обґрунтування конструкції, добір інструментів), але виконання проєкту привчає й до економного використання матеріалів, наукової організації праці. Під час роботи над проєктом особливу увагу потрібно звертати на дотримання учнями правил безпечної роботи, виробничої санітарії й особистої гігієни. Проєктна робота передбачає дотримання певних етапів. Н. Шиян пропонує здійснювати виконання проєктів у 5 етапів (пошуковий, аналітичний, практичний, презентаційний, контрольний).

Потрібно звертати велику увагу на підбір об'єктів проєктування, які б зацікавили дітей, важливо, щоб вони не повторювались. Причому в кожному класі проєкт повинен мати завершену форму. Учні самостійно збирають інформацію, проєктують виріб, а у процесі технологічного етапу виготовляють його. Кожний урок у проєктуванні повинен бути виховним для учнів, пов'язаним з життям. Заключний етап проєктування полягає в оздобленні виробу відповідно до призначення, конструкційних матеріалів та здійснення самооцінки досягнутих результатів. Для захисту проєктів практикують оцінювання в формі проведення виставки творчих робіт.

Проєктна діяльність сприяє формуванню в учні творчого ставлення до

праці. Саме її наявність створює сприятливі умови для здійснення практичної діяльності учнів відповідно до їх нахилів, бажань [2].

Різновидом проєктної роботи виступає самостійна підготовка повідомлень та рефератів на задану тему. Практикується проведення захисту таких робіт, яке може відбуватися у різній формі: як усний журнал, дискусійний клуб, учнівська конференція.

За домінуючим видом діяльності можна виокремити основні типи проєктів: інформаційний, дослідницький, практично-творчий, ігровий. Проєкти можуть бути індивідуальними, груповими і колективними. Цікавою і захоплюючою справою є виконання дизайнерських проєктів: «Місто майбутнього», «Будинок, моєї мрії», «Одяг для казкового героя» [34].

Метод фокальних об'єктів – даний метод винайшов Ч. Вайтинг. Об'єкт, який вдосконалюють за допомогою даного методу, називають фокальним, оскільки його ставлять у центрі уваги (фокус). Суть ґрунтується на перенесенні ознак випадково вибраних об'єктів на фокальний, внаслідок чого отримують незвичні поєднання, які потім розвивають способом вільних асоціацій. Таким чином, метод дозволяє поглянути на об'єкт під незвичайним кутом. Наприклад, якщо фокальним об'єктом є зошит, а випадковим – тигр, то отримуємо сполучення на зразок «смугастий зошит» [13].

Схематично даний метод можна представити наступним чином:

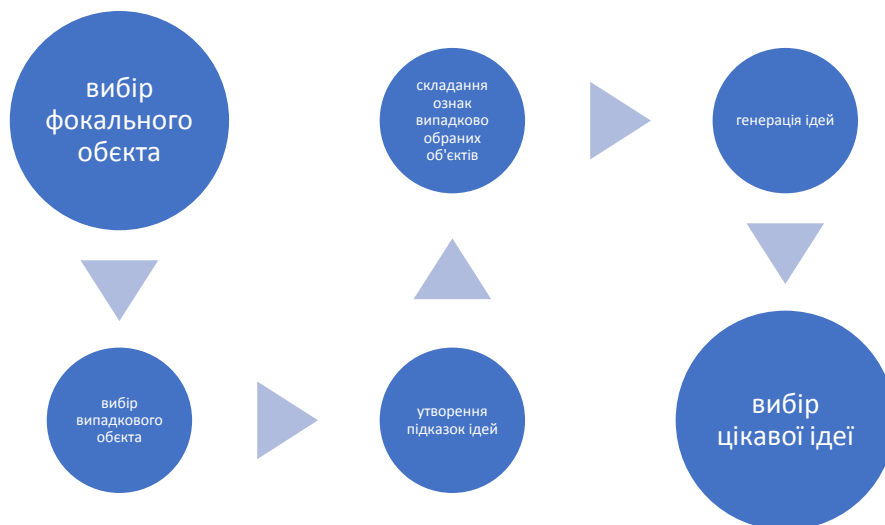

Рис. 3.2. Схематичне зображення методу фокальних об'єктів

Метод синектики. Даний метод був запропонований американським вченим Дж. Гордоном у 1960 році. В перекладі з грецької термін «синектика» означає поєднання різнорідних елементів. Метод синектики – це різновид мозкової атаки, яка виконується «сильними» учнями і при цьому критика допускається, якщо вона є конструктивною. Особливістю даного методу є те, що пропонуються не ідеї в цілому, а асоціації та проблеми розв'язуються завдяки прийомам, що базуються на різних видах аналогій: прямій, символічній, фантастичній та особистій. Головним принципом методу «синектики» є використання знань та досвіду кожного учасника групи з метою визначення ідей та шляхів вирішення проблеми.

Метод «біоніки» – це формоутворення на основі образів живої природи. Біоформа – одна з форм, яку можуть мати предмети, що відображає зовнішні обриси біологічних об'єктів.

Біоніка (від грец. βίον – живе) – прикладна наука про використання форм, конструкцій, принципів і технологічних процесів живої природи в техніці, архітектурі та дизайні. Наука біоніка поєднує в собі біологію і техніку.

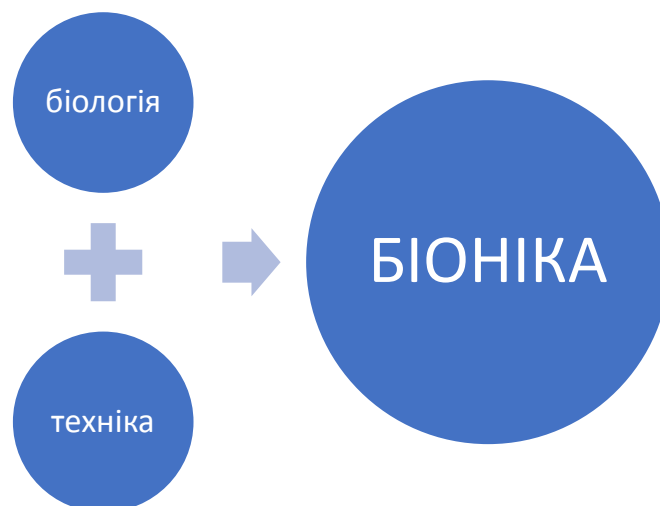

Рис. 3.3. Схематичне зображення методу «біоніки»

Засновником даного методу вважають Леонардо да Вінчі, який застосовував знання про живу природу для рішення інженерних завдань і намагався побудувати літальний апарат з крилами, як у птахів.

Метод фантазування. Даний метод широко застосовується у створенні нових зразків. Під ним розуміють процес спільної діяльності учнів та вчителя, метою якого є створення образу неіснуючого об'єкта, який здатний функціонувати і вирішувати поставлені задачі, тобто є рішенням заданої проблеми, незважаючи навіть на те, що деякі елементи конструкції цього виробу невідомі, при цьому головними умовами методу фантазування є відсутність будь-яких умов, а саме: обмежень, правил, логічного та критичного мислення, аксіом [13].

Метод створення образу ідеального об'єкта. Даний метод є доволі складним, адже вимагає побудови таблиці із двома рядами характеристик, які перетинаються. По горизонталі розміщують 10 евристичних прийомів, таких як: адаптація, аналогія, ідеалізація т.д., а по вертикалі – 10 основних показників технічної системи, що вдосконалюють: геометричні, фізико-механічні тощо. Застосування одного з прийомів до зміни одного з параметрів дає простір для нових асоціацій під час пошуку нових технічних рішень. У цьому разі ідеалізація розглядається як наближення технічного об'єкта до ідеального, який відповідає всім вимогам розв'язуваної проблеми або технічної задачі [13].

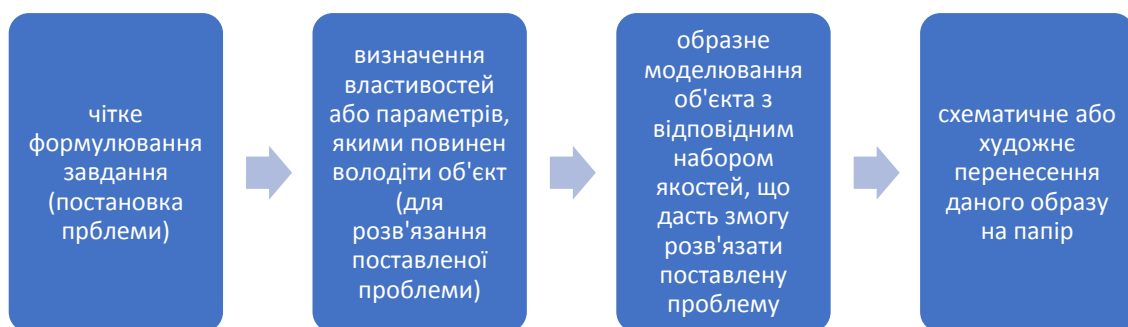

Рис. 3.4. Схематичне зображення методу створення образу ідеального об'єкта

Метод зразків. Суть цього методу полягає у тому, що викладач допомагає студентам віднайти в журналах, каталогах та інших технічних виданнях зразки об'єктів і пропонує порівняти знайдені зразки з існуючими об'єктами технологічної діяльності людини. На основі порівняння виявляють технологічні суперечності між знайденими зразками та реальними об'єктами і розробляють послідовність дій щодо їх усунення [13].

Колективна творча робота об'єднує дітей над виконанням спільного художньо-творчого завдання, елементи, фрагменти якого виконує кожен учень. Так цікавими прикладами втілення такої технології можуть бути такі проєкти, як обладнання зони відпочинку на вулиці, у школі, вдома (лавка, стіл, гойдалка, садові фігури, ліхтар тощо); корисні речі для інтер'єра школи, дитячого садка, громадських місць, помешкання; вироби в етнічному стилі, під час якої кожен учень створює власний фрагмент роботи.

Робота в малих групах і парах дозволяє учням набути навичок, які необхідні для творчого спілкування та співпраці. Вона стимулює виконання спільного завдання командою. Творчі ідеї, котрі виробляються в групі, допомагають учасникам бути корисними одне одному. Учитель об'єднує учнів у малі групи, розподіляє завдання між групами, визначає час для виконання роботи та заслуховує презентації груп після виконання роботи.

Ситуативні ігри, сюжетно-рольові ігри, інсценізації, навчальні ігри – це методи і прийоми, які збагачують і доповнюють зміст уроку. Вони сприяють створенню ситуацій, коли вчитель має змогу активізувати учнів відповідно до їхніх здібностей і можливостей. На уроках технологій можливе використання таких ігор: «Кіностудія» (розкадрування мультиплікаційного фільму), «Ательє» (виготовлення іграшок та пошиття для них одягу), «Дизайн-студія з флористики».

Метод інтерв'ю, мікрофона, анкети й опитування дає змогу кожному учневі висловити свою думку швидко, відповідаючи на запитання усно або письмово [34].

Отже, проблема розвитку творчих здібностей учнів під час викладання технологій в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти може бути розв'язана завдяки застосуванню різноманітних шляхів і методів, зокрема розглянутих нами. Важливу роль в даному процесі відіграє вчитель, так як від його майстерності, компетентності та творчого підходу до організації навчально-виховного процесу залежить доцільний відбір методів та прийомів навчання.

3.2. Методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів на уроках технологій в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти

Як ми вже вказували раніше, метою базової загальної середньої освіти є розвиток творчих здібностей учнів і урок технологій є особливо сприятливим для досягнення даної мети, адже зміст навчальної програми з трудового навчання орієнтовано на формування в учнів ключових і предметних компетентностей, які покликані наблизити процес трудового навчання до життєвих потреб учня, його інтересів та природних здібностей

Провідною діяльністю на уроках технологій є проектна діяльність та формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється на основі об'єктів проектної діяльності.

Результатом проектно-технологічної діяльності учнів має бути проект (спроектований і виготовлений виріб чи послуга). Так, у 5–6 класах учні опановують 6–10 проектів, у 7–8 класах від 4 до 6 проектів, у 9-му класі - 2 проекти (плюс 2 проекти з технології побутової діяльності та самообслуговування в 5–8 класах та 1 проект у 9 класі) [16].

Практичний результат учнівського проекту має бути:

- особистісно ціннісним;
- корисним для сім'ї, родини, класу, школи, громади;
- соціально зорієнтованим або мати підприємницький потенціал [16].

Робота над проєктами має великі можливості для розвитку у учнів творчих здібностей, так як включає в себе дослідження, зображення виробів, технологічні особливості їх виготовлення тощо.

Враховуючи все вищезазначене, нами була розроблена низка методичних рекомендацій, вправ та заходів, які, на нашу думку, сприяють розвитку творчих здібностей учнів.

I. Методичні рекомендації та вправи, які можуть бути використанні на уроках технологій під час проєктної діяльності з метою розвитку творчих здібностей учнів 5-9 класів.

Алгоритм проєктної діяльності включає в себе наступні кроки:

1. учитель і учні разом обирають об'єкт проєктування з урахуванням учнівських здібностей та інтересів, а також можливостей матеріально-технічного забезпечення шкільної майстерні.

На даному етапі доцільно застосувати такі методи навчання та вправи, як мозковий штурм, метод синектики, тонкі та товсті питання, фасилитовану бесіду тощо.

Так, обираючи об'єкт проєктної діяльності в п'ятому та шостому класах, вчитель може розпочати обговорення з фасилітованої дискусії. Задача вчителя поставити запитання дітям таким чином, щоб викликати у них бажання висловити свою думку, при цьому важливо створити доброзичливу та толерантну атмосферу.

Питання можуть бути наступними:

1. Який виріб з перерахованих нижче вам більше всього хотілося б зробити?
2. Які матеріали ви б хотіли використати?
3. Що необхідно мати для виконання даного виробу?
4. Як ви використаєте готовий виріб? тощо

У сьомому та восьмому класах етап обговорення доцільно провести із застосуванням методу мозкового штурму, відповідно до наступної схеми:

1. Формулювання мети.

2. Визначення проблеми.
3. Встановлення обмежень.
4. Пропозиція ідей та їх аналіз.
5. Добір рішень із художньої літератури.
6. Індивідуальний захист дітьми свого рішення.
7. Добір оригінальних рішень, які можна реалізувати.

Етап обговорення у дев'ятому класі може бути проведений із застосуванням методу синектики. Під час пошуку варіантів вирішення проблеми, доцільно спонукати учасників до генерування ідей наступними питаннями: Ну і що? Як ви собі це уявляєте? А що тут нового? А що, якщо зробити навпаки?

2. На другому та третьому етапах учитель та учні досліджують і обґрунтовують форму або конструкцію виробу, компоновання його частин, колірне рішення або декоративне оформлення, добирають матеріали, визначають необхідні технологічні процеси, за допомогою яких буде виготовлено виріб тощо.

У п'ятому класі на даному етапі можна використати такі методи навчання, що сприяють розвитку творчих здібностей дітей, як метод фантазування та метод зразків.

Метод фантазування – створення чогось нового, такого, чого ще не було. Задача вчителя спонукати дітей до створення (уявлення) неіснуючого об'єкта (наприклад, кухонне приладдя, декоративний свічник, органайзер для рукоділля тощо) який би функціонував та вирішував поставлену проблему.

Метод зразків є корисним на даному етапі, так як дає змогу дітям знайти зразки об'єктів, порівняти їх з існуючими чи з нафантазованими. На основі порівняння виявляють технологічні закономірності та суперечності між зразками та розробляють власні об'єкти.

У шостому класі для дослідження і обґрунтування форм та конструкції виробу, компоновання його частин тощо, можна застосувати метод біоформ. Наприклад, працюючи над таким об'єктом проектно-технологічної діяльності

як кухона дощечка, можна запропонувати дітям знайти аналоги-зразки в природі. Це можуть бути різноманітні тварини, рослини тощо (додаток Г).

Доцільним також є використання вправи «Дерево асоціацій», де стовбур – це об'єкт, який виконується, гілля- частини (компоненти), з якого складається об'єкт, а листя – все, що необхідно для виготовлення даних компонентів, як от: матеріали, оздоблення, колірне рішення, технологічний процес тощо.

У сьомому класі можна застосувати метод фокальних об'єктів. Так, працюючи над таким об'єктом проєктно-технологічної діяльності, як свічник, учням необхідно придумати та сконструювати його форму. Обравши фокальним об'єктом – свічник, а випадковими об'єктами – стіл і кулькову ручку, учні отримують новий, оригінальний свічник (див. додаток Г).

У 8 класі на етапі дослідження та планування доцільно застосувати такі методи та прийоми, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів, як метод комбінаторики, вправа «знаю-хочу знати-взнав», вправа «fishbone» (рибна кістка).

Так, працюючи над такими об'єктами, як, скажімо, ключниця чи упор для книг, учитель повинен спонукати дітей використовувати прийоми компонування та вдосконалення елементів, створювати нові конструкції на основі відомих елементів та зав'язків. При цьому слід пояснити дітям, що в комбінаториці можна використовувати такі прийоми, як: зміна форми, розмірів, конфігурації, перестановка частин та елементів, зміна кольору, фактури, матеріалу, вставка, урізання, групування тощо.

Цікавою та корисною на даному етапі може бути вправа «fishbone» (рибна кістка).

Таку назву ця вправа отримала із-за схожості із рибиною, де хвіст – це об'єкт, з яким працюють, кістки – частини (елементи) об'єкта та прийоми (засоби) їх вдосконалення, а голова – вдосконалений об'єкт.

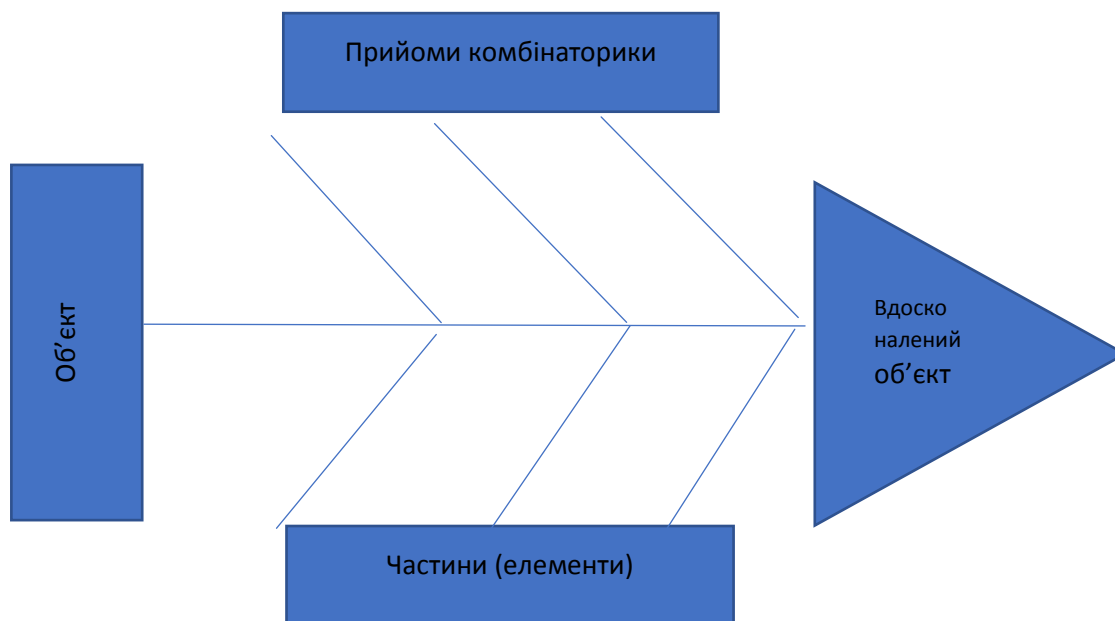

Рис. 3.5. Вправа «Fishbone»

У 9 класі проєкти, над якими працююся учні, стають більш складними, як от: обладнання зони відпочинку на вулиці, у школі, вдома (лавка, стіл, гойдалка, садові фігури, ліхтар тощо); корисні речі для інтер'єра школи, дитячого садка, громадських місць, помешкання; вироби в етнічному стилі; корисні речі для людей з обмеженими можливостями; обладнання та пристосування для навчальних кабінетів; одяг для тематичних свят; вироби для власних потреб; нове життя старим речам [16].

На етапі дослідження та обґрунтування форми та конструкції виробу можна використати метод біоніки та метод створення ідеального об'єкта.

Наступними етапами роботи над проєктом є розробка проєктно-технологічної документації, необхідної для виготовлення виробу, як от: ескіз, малюнок, схема, кресленик тощо та виготовлення виробу.

На даних етапах можна застосувати такі методи роботи, як: колективна творча робота, робота в малих групах та в парах та інші.

Заключним етапом роботи над проєктом у 5-9 класах має стати презентація та захист готового виробу. На цьому етапі можуть бути

запропоновані такі методи та прийоми, як: ситуативні, сюжетно-рольові та навчальні ігри, інсценізації, інтерв'ю, мікрофон та інші.

Навчальна програма «Технології» (рівень стандарту) має модульну структуру і складається з десяти обов'язково-вибіркових навчальних модулів, з яких учні спільно з учителем обирають лише три, для вивчення упродовж навчального року (двох): «Дизайн предметів інтер'єру», «Техніки декоративно-ужиткового мистецтва», «Дизайн сучасного одягу», «Краса та здоров'я», «Кулінарія», «Ландшафтний дизайн», «Основи підприємницької діяльності», «Основи автоматики і робототехніки», «Комп'ютерне проєктування», «Креслення» [15].

У змісті цієї навчальної програми основною метою технологічної освіти учнів, має стати не сума знань про певну технологію чи наперед визначені способи діяльності для їх вивчення і відтворення, а формування в учнів здатності до самостійного конструювання цих знань і способів діяльності через призму їх особистісних якостей, життєвих та професійно зорієнтованих намірів, самостійного набуття ними досвіду у вирішенні практичних завдань.

Провідною умовою для досягнення цієї мети є проєктна діяльність учнів, як практика особистісно-орієнтованого навчання, яка дозволяє учителю організувати навчання, що спрямоване на розв'язання учнями життєво і професійно значущого практичного завдання (справи).

Така діяльність учнів обумовлює інтерактивну, навчально-дослідну та інші види діяльності, що відбуваються у руслі проєктної, як провідної, та інших навчальних технологій (проблемного навчання, критичного мислення, технології комбінованого навчання та ін.) [16].

Серед інших задач, які покликаний розв'язувати навчальний предмет «Технології», є задача індивідуального розвитку особистості, розкриття її творчого потенціалу через формування ключових та предметних компетентностей [15].

Враховуючи складність модулів, які вивчають учні 10-11 класів, та задачі навчального предмету «Технології», зокрема розвиток творчих здібностей учнів, нами були розроблені практичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей для учнів 10-11 класів.

II. Творчі здібності. Практичні рекомендації для учнів 10-11 класів.

Практичні рекомендації складаються із 17 порад-технік, як покращити чи розвинути свої творчі здібності. Першим кроком є порада присвятити себе творчості, розвитку своїх творчих здібностей. Цього досягти можна, виконуючи наступне: ставити цілі, заручитися допомогою інших та щодня виділяти час на розвиток своїх здібностей.

Наступними порадами є – ставати експертом, тобто цікавитися темою, адже глибоке розуміння теми, допомагає знаходженню інноваційних рішень проблем, та винагороджувати свою допитливість.

Серед інших порад є такі, як: – ризикувати, тобто, бути готовими йти на ризик, незважаючи на те, що застосовані зусилля не завжди приводять до успіху, а критика, яку можливо отримати, є неоціненною, адже збагачує новим досвідом.

- Зміцнювати свою впевненість, відзначати прогрес та хвалити свої зусилля, адже невпевненість у своїх здібностях може пригнічувати креативність
- Знаходити час для творчості, а саме запланувати у своєму розкладі. Не приділяючи час творчості, неможливо розвинути творчі здібності.
- Подолати негативне ставлення та боротися зі страхом невдачі. Доцільно порадити учням зосередитись на усуненні негативних думок або самокритики, які можуть погіршити здатність розвивати сильні творчі здібності, та пам'ятати що помилки – це просто частина процесу.
- Штурмувати нові ідеї та аналізувати різні рішення. Дані поради полягають в тому, щоб згенерувати якомога більшу кількість ідей, знайти різні рішення вирішення проблеми, інші можливі способи підходу до ситуації. Дані завдання є чудовим способом розвинути навички вирішення проблем і творчого мислення.

- Вести журнал творчості та використовувати розумові карти та блок-схеми. Учням можна пояснити, що щоденник – це чудовий спосіб поміркувати про те, чого вони досягли, і знайти інші можливі рішення. Цей щоденник можна використовувати для збереження ідей, які пізніше можуть стати джерелом натхнення.

Перед тим, як використовувати інтелектуальні карти та блок-схеми, необхідно учням пояснити, що це є ефективний спосіб об'єднати ідеї та знайти інноваційні відповіді на запитання.

Найбільш цікавими, на нашу думку, є такі поради, як спробувати техніку шести капелюхів та техніку «снігова куля».

Техніка «шести капелюхів» передбачає розгляд проблеми з шести різних точок зору. Роблячи це, можна виробити більше ідей, ніж можна було б, якщо б поглянули на ситуацію з однієї або двох точок зору.

Заслужують на увагу також такі поради, як: кинути собі виклик та створити можливості, шукати натхнення та розглядати альтернативні сценарії.

Отже, вважаємо, що урок технологій – є сприятливим для розвитку творчих здібностей учнів та запропоновані нами методичні рекомендації та вправи, рекомендовані для учнів 5-9 класів, а також практичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів 10-11 класів є ефективними інструментами формування саме цих здібностей у учнів.

Висновки до третього розділу

Завданням третього розділу було обґрунтувати ефективні форми і методи розвитку творчих здібностей учнів та розробити методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів на уроках технологій в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти.

Перш за все, ми дійшли висновку, що розвитку творчих здібностей учнів сприяють такі фактори, як: атмосфера доброзичливості, зацікавленість

учнів матеріалом уроку та виробом, який їм пропонують виконати; надання права дитині на свободу і самостійність, майстерність викладача та уміла організація уроку та методи і прийоми навчання.

Під методами ми розуміємо засоби навчальної діяльності педагога, засоби досягнення вчителем цілей навчання та дидактичних задач, засіб передачі учням знань та вмінь, шляхи організації спільної діяльності вчителя та учнів, спрямованої на засвоєння учнями знань та вмінь.

Ефективними методами та формами розвитку творчих здібностей учнів, на наш погляд, є наступні: метод мозкового штурму, фокальних об'єктів, синектики, метод зразків та комбінаторики, метод створення ідеального об'єкта, біоформ та біоніки та інші.

Проаналізувавши навчальну програму з трудового навчання для учнів 5-9 класів та програму навчальної дисципліни «Технології» для учнів 10-11 класів, нами були розроблені методичні рекомендації та вправи для учнів 5-9 класів та практичні рекомендації для учнів 10-11 класів, які на нашу думку сприяють розвитку творчих здібностей учнів.

ВИСНОВКИ

Метою нашого наукового пошуку було здійснити теоретичний аналіз та емпіричне дослідження проблеми розвитку творчих здібностей учнів на уроках технологій в умовах компетентісно-орієнтованої освіти та розробити відповідні методичні рекомендації.

При виконанні першого завдання, аналізуючи психолого-педагогічну літературу та нормативні документи, ми отримали такі висновки щодо ключових понять дослідження. Під творчими здібностями ми розуміємо здатність створювати і знаходити нові оригінальні ідеї, відхиляючись від прийнятих схем мислення, успішно вирішувати поставлені завдання нестандартним чином, а також здатність вирішувати проблеми, що виникають всередині статичних систем; це бачення проблем під іншим кутом і їх рішення унікальним способом. Дійшли висновку, що творчі здібності – це здатність створювати нове з того, що вже є; здатність вирішувати проблеми абсолютно новим неординарним способом; відмова від стереотипного мислення; гнучкість і оригінальність; схильність до аналізу і синтезу; здатність інтуїтивно відчувати правильний напрямок думки; це здатність генерувати велику кількість ідей; здатність до нового незвичного бачення проблеми або ситуації.

Також, ми з'ясували, що показниками творчих здібностей учнів в умовах компетентісно-орієнтованої освіти є: гнучкість – здатність відмовитися від застарілих способів мислення; оригінальність – здатність висувати ідеї, які є незвичними, новаторськими; рухливість – здатність генерувати велику кількість ідей; розробка – здатність заповнювати деталями звичні схеми, предмети; перевизначення – здатність бачити нове в старому, відмовлятися від старих інтерпретацій звичних предметів та використовувати їх по-новому; толерантність – здатність приймати певну невизначеність у висновках, не використовуючи жорсткі категорії.

Провівши емпіричне дослідження стану розвитку творчих здібностей учнів, обґрунтували форми та методи їх розвитку.

Проаналізувавши різноманітні методики, спрямовані на дослідження творчих здібностей учнів, обрали, на наш погляд, такі, що дозволяють найбільш ґрунтовно виявити заявлені параметри а саме: загальні творчі здібності учнів, творчий потенціал, креативність мислення.

Результати діагностики свідчать, що лише 7 учнів (це 12.7% від усієї вибірки) продемонстрували високий рівень творчого потенціалу та креативності; 9 учнів (34.5%) показали середній рівень творчого потенціалу та креативності. Натомість у 29 учнів (що складає 52.7%) виявили низький рівень творчого потенціалу та креативності.

Таким чином, ми констатуємо, що у більше, ніж у половини учнів, що брали участь у дослідженні, рівень творчого потенціалу нижчий середнього показника. Зауважимо, що хоча для реалізації творчого потенціалу і необхідні певні умови, і не завжди весь потенціал знаходить втілення та розвиток, показники цього дослідження свідчать про недостатній рівень розвитку творчого потенціалу в учнів.

У процесі дослідження креативності, як особистісної якості, отримали наступні результати: високий рівень креативності як особистісної якості було виявлено у 9 учнів (16.4), показники 21 учня (38.1) свідчать про середній рівень сформованості креативності як особистісної якості та 25 учнів (45.5) показали низький рівень креативності як особистісної якості.

Ці показники засвідчують, що у майже половини респондентів або відсутні, або сформовані на низькому рівні якості, що дозволяють застосовувати творчий підхід та креативне мислення у повсякденному житті.

Дослідження рівня загальних здібностей учнів дозволило більш розгорнуто проаналізувати якості особистості (допитливість, уява, схильність до ризику, здатність вирішувати складні завдання), та зробити висновок щодо їх рівня. Ця інформація важлива для втілення індивідуального підходу до кожного учня в процесі освітньої взаємодії. Результати, отримані в

процесі дослідження, засвідчують невисокий рівень загальних здібностей піддослідних. Лише 8 учнів (14.5%) продемонстрували високий рівень розвитку загальних здібностей, 23 (41.9%) учні виявили середній рівень розвитку загальних здібностей та низький рівень розвитку загальних здібностей спостерігаємо в 24 (43.6%) учнів.

Отримані результати показали, що учні потребують комплексного спеціально організованого системного підходу до підвищення рівня творчого потенціалу та формування креативності як характеристики особистості. Врахувавши результати теоретичного та емпіричного досліджень, обґрунтували форми та методи розвитку творчих здібностей учнів. Дійшли висновку, що досягненню даної мети сприяє використання таких методів навчання, які максимально сприяють активізації розумової діяльності дітей, а саме: мозковий штурм, метод проєктів, метод синектики, метод біоніки, метод зразків, метод створення образу ідеального об'єкта, метод фокальних об'єктів, робота в малих групах, колективна творча робота, ситуативні ігри, сюжетно-рольові ігри тощо.

Розробили методичні рекомендації щодо розвитку творчих здібностей учнів в умовах компетентісно-орієнтованої освіти, які складаються з двох частин. Перша частина – це рекомендації та вправи, які можуть бути використанні на уроках технологій під час проєктної діяльності з метою розвитку творчих здібностей учнів 5-9 класів, які містять поради щодо організації проєктної діяльності учнів та застосування різних методів оптимізації творчих здібностей учнів відповідно до віку на кожному етапі роботи. Друга частина містить практичні рекомендації для учнів 10-11 класів «Творчі здібності», які складаються із 17 порад-технік, як покращити чи розвинути свої творчі здібності, наприклад, присвятити себе творчості, ставати експертом та винагороджувати свою допитливість, ризикувати, зміцнювати свою впевненість, вести журнал творчості, спробувати техніку шести капелюхів та снігову кулю та інше.

У процесі роботи над темою нашого наукового дослідження «Розвиток творчих здібностей учнів на уроках технологій в умовах компетентнісно-орієнтованої освіти» було досягнуто мети та завдань дослідження. На нашу думку, в цій роботі було визначено важливі напрями для подальших наукових пошуків та досліджень. Також необхідно зазначити, що робота має важливе практичне значення та застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Є. До проблеми визначення сутності поняття креативності: проблеми та. : Нові технології навчання: наук.- метод. зб. Київ-Вінниця : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки, 2012. Вип. 71. С. 8 – 15.
2. Бурлуцька О. І. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках трудового навчання. : посібник. Київ, 2017. 54 с.
3. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Дрогобич: Коло, 2017. 528 с
4. Голуб Н. Б., Новосьолова В. І., Шелехова Г. Т., Ярмолюк А. В. Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу. : посібник. Київ, 2017. 144 с.
5. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. / під ред. М. Грищенко. Київ, 2016. 40 с. URL: [http:// 9 mon.gov.ua/storade/app/media/zagalna%20serednya/zagalyna/novaukrainska-shkola-compressed.pdf](http://mon.gov.ua/storade/app/media/zagalna%20serednya/zagalyna/novaukrainska-shkola-compressed.pdf)
6. Грицан О. Г., Малиношевська А. В, Мельник М. Ю., Тименко В. П. Методика діагностики практичного інтелекту учнівської молоді [Текст] : методичний посібник. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. 156 с.
7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392 «Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF> (дата звернення: 10.03.2019)

8. Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 23–24 квітня 2020 року. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. Том 1. 279 с.
9. Інноваційні технології навчання. : навч. пос. для студ. вищ.навч. закл. / за ред. Х. Ш. Бахтіярова, А. В. Арістова, С. В. Волобуєва. Київ : НТУ, 2017. 172 с.
10. Інструктивно – методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році <https://mon.gov.ua> › app › media ›
11. Козляковський П. А. Загальна психологія. : навч. посібник: в 2 т. 2-ге вид., перероб. та доп. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. 240 с.
12. Концептуальні засади компетентнісного навчання української мови. : збірник матеріалів круглого столу, присвяченого пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (15 березня 2019 р., м. Київ). Київ : Педагогічна думка, 2019. 76 с.
13. Лехновська О. Розвиток творчих здібностей студентів у процесі вивчення технологічних дисциплін у коледжі. : навчально-методичний посібник. Рівне, 2018. 105 с.
14. Моляко В. О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологічна газета*. 2015. №6. С.4 – 5.
15. Навчальна програма з технологій 10-11 клас (рівень стандарт). <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
16. Навчальна програма з трудового навчання для 5-9 класів загальноосвітніх початкових закладів. : затв.наказом Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804

17. Національна доктрина розвитку освіти. : Указ Президента України від 17.04.2002 р. № 347/2002
18. Нікітіна Н. П., Маляр О. Ю. Креативність і творчість: загальне і особливе. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2016. № 2 (71). С. 121.
19. Опитувальник особистісної схильності до творчості за Г. Девісом (у редакції Б. Пашнева). Психологу для роботи. Діагностичні методики. : збірник/уклад.: М. В. Лемак, В. П. Петрище. Ужгород: Видавництво Олександра Гаркуші, 2011. 616 с.
20. Особистість: практичні засади вивчення. Том 2. : навч. метод. посібник / уклад. : С. М. Дмитрієва, С. Максимець, Л. П. Бутузова., Н. М. Дубравська, І. В. Фриз, Н. І. Сидоренко, О. О. Стахова, О. Л. Мачушник. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 330 с
21. Павленко В. В. Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал]/ академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»*. Житомир, 2016. Вип. 11. С. 120 – 131.
22. Панфілов Ю., Фурманець Б. Компетентісний підхід в освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. Харків, 2017. № 3. С. 55 – 67.
23. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті. : монографія / за заг. наук. ред. С. О. Сисоєвої. Київ : ВІПОЛ, 2001. 502 с.
24. Повна академічна збірка творів / Григорій Сковорода / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. 2-ге вид., стер. Харків : Видавець Савчук О. О., 2016. 1400 с.
25. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38-39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
26. Психологічний тлумачний словник / ред. О. П. Чижова. Харків: Прапор, 2004. 520 с.

27. Равлюк Т. Діагностика та раннє виявлення творчих здібностей учнів. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. 2015. Вип. 20. С. 112 – 118.
28. Реалізація компетентісно-орієнтованого підходу до освітнього процесу в гуртках науково-технічного напрямку закладів позашкільної освіти. : збірник «Грані науково-технічної творчості запорізької області». Запоріжжя, 2020. № 2. 97 с.
29. Савченко О. Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра. : посібник. Київ: Педагогічна думка, 2014. 176 с.
30. Серeda І. О. Творчі здібності людини: визначення, сутність, структура. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. Харків : ХДАДМ, 2009. № 4. С. 110 – 113.
31. Сучасний психолого-педагогічний словник / редкол.: О. І. Шапран, Я. М. Домбровська. та ін. Переяслав-Хмельницький (Київська область), 2016. 473 с.
32. Фасоля А. М. Компетентісно зорієнтовані завдання: проблеми термінології, типології, створення. *Дивослово*. 2014. № 9. С. 15 – 21.
33. Філософський словник соціальних термінів / ред. В. П. Андрущенко. Київ : Харків : БАО, 2005. 669 с.
34. Фогель Т. Курс лекцій з навчальної дисципліни ««Методика художнього навчання» (модуль «Науково-теоретичні основи методики викладання образотворчого мистецтва»)» для здобувачів освіти третього року навчання освітнього рівня «Бакалавр» спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво) денної та заочної форм навчання. Одеса. 2019. 66 с.
35. Amabile, T. M. A model of creativity and innovation in organizations. *In B. M. Staw, & L. L. Cummings (Eds.), Research in organizational behavior*. 2011. Vol. 10. P. 123 – 167.

- 36.Chang, C.P. Relationships between Playfulness and Creativity among Students Gifted in Mathematics and Science. *Creative Education*. 2013. Vol.4, No 2, P. 101–109. <https://doi.org/10.4236/ce.2013.42015>.
- 37.Cropley A. J. Defining and measuring creativity: Are creativity tests worth using? *Roeper Review*, 2010 Vol.23, No 2, P. 72-79. <http://dx.doi.org/10.1080/02783190009554069>
- 38.Csikszentmihalyi M. Society, culture, person: A systems view of creativity. In R.J. Sternberg (Ed.) *The Nature of Creativity*, Cambridge: Cambridge University Press, 2014. P. 325 – 339.
- 39.Maria Dolores Prieto, Joaquin Parra, Mercedes Ferrando, Carmen Ferrandiz. Creative abilities in early childhood. *Journal of Early Childhood Research* 2012 4(3):277-290 DOI:10.1177/1476718X06067580
- 40.Medeiros Leopoldino, Kleidson; Aguirre González, Mario; de Oliveira Ferreira, Paula; de Melo, David; de Vasconcelos, Rafael. Elements to the development of a creativity technique : 21st international conference on engineering design, ICED 17 21-25 August 2017, The University of British Columbia, Vancouver, Canada
- 41.Simonton D. K. Review of Creativity: Theories and themes: Research, development, and practice. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*. 2011. Vol. 1, No. 4. P. 251–252. <http://dx.doi.org/10.1037/1931-3896.1.4.251>
- 42.Torrance E. P. *Guiding Creative Talent*. Englewoodcliffs. N.Y.: Prentice Hall, 2014.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Визначення рівня творчого потенціалу та креативності»

Запорукою та важливими складниками творчого потенціалу є допитливість, упевненість у своїх здібностях, здатність абстрагуватись, зосереджуватись, критично мислити, зорова та слухова пам'ять. Саме ці показники й діагностуються у тесті.

Методика визначення рівня творчого потенціалу та креативності містить 18 питань. На кожне питання пропонується три варіанти відповідей. Необхідно обрати один із найбільш прийнятних варіантів відповідей (а, б, в). Визначити загальну кількість балів, відповідно до схеми. Де А – це 3 бали, Б – це 2 бали, В – це 1 бал.

Бланк до методики «Творчий потенціал»			
№ питання	А	Б	В
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			
7.			
8.			
9.			
10.			
11.			
12.			
13.			
14.			
15.			
16.			
17.			
18.			
Всього:			
Загальна кількість балів:			

1. Чи вважаєте ви, що навколишній світ можна покращити?

а) так;

б) ні;

в) так, але в деяких випадках.

2. Чи думаєте ви, що самі зможете брати участь у значних змінах навколишнього світу?

а) так, у більшості випадків;

б) ні;

в) так, у деяких випадках.

3. Чи вважаєте ви, що деякі з ваших ідей принесуть значний прогрес у тій сфері діяльності, яку ви оберете?

а) так;

б) звідки у мене можуть бути такі ідеї?

в) можливо мої ідеї принесуть не надто знаний прогрес, але деякий успіх можливий.

4. Чи вважаєте ви, що в майбутньому будете відігравати настільки важливу роль, що зможете у навколишньому світі щось принципово змінити?

а) так, напевно;

б) дуже мало ймовірно;

в) може бути.

5. Коли ви вирішуєте щось зробити, чи впевнені в тому, що справа вийде?

а) звичайно;

б) часто охоплюють сумніви;

в) частіше впевнений, ніж невпевнений.

6. Чи виникає у вас бажання зайнятись справою, у якій ви, на даний момент, некомпетентні та абсолютно її не знаєте?

а) так, невідоме мене приваблює;

б) ні;

в) все залежить від самої справи й обставин.

7. Якщо ви займаєтесь незнайомою справою, чи прагните ви в ній досконалості?

- а) так;
- б) що вийде, те й добре;
- в) якщо це не дуже важко, то так.

8. Якщо справа, яку ви не знаєте, вам подобається, чи хочете ви дізнатись про неї усе?

- а) так;
- б) ні, треба вивчати найбільш важливе;
- в) ні, я лише задовольню свою цікавість.

9. Коли ви зазнаєте невдачі, то:

- а) якийсь час, всупереч здоровому глузду, продовжуєте наполягати на своєму;
- б) відразу махнете рукою, як лише зрозумієте нереальність досягнення мети;
- в) продовжуєте робити свою справу, аж поки не переконаєтесь в тому, що перешкоди неможливо подолати.

10. Професію потрібно обирати, виходячи з:

- а) своїх можливостей і перспектив для себе;
- б) стабільності, значимості, потрібності професії;
- в) престижу й переваг, які вона забезпечить.

11. Подорожуючи, чи могли б ви легко зорієнтуватись у маршруті, по якому вже пройшли?

- а) так;
- б) ні;
- в) якщо місце сподобалось і запам'яталось, то так.

12. Чи можете ви згадати відразу ж після бесіди все, про що говорилось?

- а) так;
- б) ні;
- в) згадаю все, що мені цікаво.

13. Коли ви чуєте слово незнайомою мовою, чи можете ви повторити його по складам без помилок?

- а) так;
- б) ні;
- в) повторю, але не зовсім правильно.

14. У вільний час ви волієте:

- а) залишатися наодинці, поміркувати;
- б) перебувати в компанії;
- в) мені байдуже, чи буду я один, чи в компанії.

15. Ви займаєтесь якоюсь справою. Вирішуєте припинити її тільки тоді, коли:

- а) справа закінчена і, як вам здається, виконана відмінно;
- б) ви більш-менш задоволені зробленим;
- в) справа здається зробленою, хоча можна зробити й краще. Але навіщо?

16. Коли ви на самоті, то:

- а) любите мріяти про якісь речі, можливо, й абстрактні;
- б) за всяку ціну намагаєтеся знайти собі конкретне заняття;
- в) іноді любите помріяти, але про речі, які пов'язані з вашими справами.

17. Коли якась ідея захоплює вас, то ви думаєте про неї:

- а) незалежно від того, де і з ким ви перебуваєте;
- б) тільки наодинці;
- в) лише в тиші.

18. Коли ви відстоюєте якусь ідею, то:

- а) можете відмовитися від неї, якщо аргументи опонентів здадуться вам переконливими;
- б) залишитися при своїй думці, які б аргументи не висувалися;
- в) зміните свою думку, якщо опір виявиться занадто сильним.

Ключ до методики «Творчий потенціал»

Додайте бали за наступною схемою: відповідь «а» – 3 бали; «б» – 2 бали, «в – 1 бал.

Інтерпретація результатів тесту «Творчий потенціал»

48 і більше балів – у вас закладено значний творчий потенціал, що надає багатий вибір творчих можливостей. Якщо ви захочете реалізувати ваші здібності, то вам доступні найрізноманітніші форми творчості.

18 – 47 балів – у вас є якості, які дозволяють творити, але є й бар'єри. Найнебезпечніший бар'єр – страх, особливо для людей, орієнтованих на обов'язків успіх. Острах невдачі сковує уяву – основу творчості. Страх може бути й перед оцінюванням негативним з боку суспільства. Часто нові ідеї проходять через етап несподіванки, подиву, невизнання, неприйняття, осуду. Страх цього сковують активність, знищують творчий потенціал особистості.

Тест «Опитувальник Г. Девіса»

Методика Г. Девіса призначена для визначення творчих здібностей учнів. Опитувальник складається із 21 питання, за допомогою яких діагностується креативність як особистісна якість. Креативність як особистісна якість характеризується такими ознаками: допитливість, самодостатність, почуття гармонії та краси, альтруїзм, прагнення до ризику, прийняття певного безладу, потреба в активності тощо.

Метою даної методики є не лише дослідження розвитку обдарованості учнів, але й оцінка ефективності програм та способів навчання, навчальних матеріалів та посібників. Дослідження дозволяє спостерігати за процесом змін самих здібностей, а не лише за кінцевим результатом навчання.

Тестування проводиться в стандартних умовах навчального закладу (групова форма тестування). Інтерпретація результатів відбувається у відповідності з ключем оцінки та обробки даних дослідження.

Тест «Опитувальник Г. Девіса»

Прочитайте висловлення. Якщо ви згодні з твердженням, то поставте «+», якщо не згодні з твердженням, то поставте «-».

1. Я думаю, що я охайний/охайна.
2. Я любив/любила знати, що відбувається в інших класах школи.
3. Я любив/любила відвідувати нові місця разом з батьками, а не самому/самій.
4. Я люблю бути найкращим/найкращою в усьому.
5. Якщо в мене були солодощі, то я прагнув/прагнула їх всі зберегти у себе.
6. Я дуже хвилююсь, якщо робота, яку я роблю, не найкраща, не може бути зроблена мною найкращим чином.
7. Я хочу зрозуміти, як все відбувається навколо, знайти всьому пояснення.

8. В дитинстві я не був/була особливо популярним/популярною серед дітей.
9. Інколи я вчиняю, як дитина.
10. Коли я що-небудь хочу зробити, то нічого не може мене зупинити.
11. Мені подобається працювати з іншими, не можу працювати сам/сама.
12. Я знаю, коли я зможу зробити щось по-справжньому цінне.
13. Якщо я навіть переконаний/переконана, що правий/права, я стараюсь змінити свою точку зору, якщо зі мною не погоджуються інші.
14. Я дуже хвилююсь та переживаю, коли роблю помилки.
15. Я часто сумую.
16. Я буду визначним/визначною та відомим/відомою, коли виросту.
17. Я люблю дивитись на гарні речі.
18. Я надаю перевагу знайомим іграм, а не новим.
19. Я люблю досліджувати, що відбудеться, якщо я щось зроблю.
20. Коли я граюсь, то намагаюсь якомога менше ризикувати.
21. Я надаю перевагу дивитись телевізор, а не робити його.

Ключ до тесту «Опитувальник Г. Девіса».

За кожне співпадіння з ключем призначаємо 1 бал. Чим вищий бал, тим вищий рівень креативності.

«+» 2, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 16, 17, 19.

«-» 1, 3, 5, 11, 13, 14, 15, 18, 20, 21.

Інтерпретація результатів дослідження

Якщо сума балів дорівнює або більша 15, то можемо допустити наявність творчих здібностей у піддослідного. Проте необхідно пам'ятати, що це ще не реалізовані можливості. Головне завдання – допомога в їх реалізації. Адже подеколи певні особливості характеру людини (емоційна вразливість, нерішучість, невпевненість, страх осуду, помилки тощо) можуть завадити розкрити свій творчий потенціал. Необхідно проявити тактовність,

повагу, вимогливість уникати гострої критики, давати можливість вибирати тему роботи самостійно, налагодити творчий режим діяльності.

Значення тверджень

1. – прийняття безладу;
- 2.– хвилювання за інших;
3. – прагнення до ризику;
4. – бажання виділитись;
5. – альтруїзм;
6. – незадоволеність собою;
7. – допитливість;
8. – непопулярність;
9. – регрес в дитинство;
10. – заперечення тиску;
11. – любов до роботи на самоті;
12. – самодостатність;
13. – незалежність;
14. – помилки в роботі;
15. – відсутність суму;
16. – почуття обираності;
17. – відчуття краси;
18. – потреба в активності;
19. – спекулятивність;
20. – прагнення до ризику;
21. –потреба в активності.

Методика визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості

Мета: оцінити рівень сформованості загальних творчих здібностей.

Необхідний матеріал: текст опитувальника.

Хід проведення

Досліджуваному пропонується текст опитувальника. Інструкція досліджуваним: Уважно прочитайте наведені нижче пункти у «Бланку тверджень» і у відповідній клітинці у «Бланку відповідей» проставте знак «+» у колонці «так», якщо твердження співпадає з Вашою думкою про себе, або у колонці «ні» — якщо не співпадає. Ніяких додаткових знаків чи записів робити не варто. Вам потрібно дуже уважно прослідкувати за тим, щоб номер твердження і номер клітинки, куди Ви запишете відповідь, співпадали.

Бланк тверджень

1. Як правило, я легко пристосовуюсь до людей, ідей та умов.
2. Мені подобається вирішувати типові, стандартні завдання.
3. Мені здається, що я б із задоволенням створював або конструював нове, ніж покращував би чи вдосконалював старе.
4. Зазвичай я обачливий, коли маю справу з колективом.
5. В більшості випадків я дію самостійно, без допомоги і підказки друзів та старших.
6. Ніколи не намагався змінити своє ставлення до себе та свої стосунки з друзями.
7. Дуже часто я утримувався від висування ідей, пропозицій, хоча і мав їх.
8. Мені часто вдається знайти нестандартні, оригінальні рішення завдань.
9. Мені подобається, коли відбувається швидка зміна різних видів діяльності.
10. Для мене є характерним прагнення реалізувати одночасно декілька ідей, вирішити декілька проблем.
11. Дуже часто я один вступаю в суперечку з однолітками або старшими.

12. Як правило, я легко погоджуюсь і підкоряюсь колективній думці.
13. У мене часто виникають оригінальні ідеї.
14. Мені подобається виконувати завдання за розробленим планом, схемою, інструкцією.
15. Я завжди охоче розповсюджую, пропагую нові ідеї.
16. Я надаю перевагу виконанню роботи по-новому, хоча знаю, що це пов'язано з ризиком бути незрозумілим товаришам, старшими.
17. Зазвичай я працюю без суттєвих змін, відхилень від тих рекомендацій, які дають учителі, батьки.
18. Мені часто доводилось виправдовувати свої дії інструкціями, правилами, рекомендаціями або авторитетами.
19. Мені подобається виконувати завдання дослідницького характеру.
20. Я завжди до кінця відстоюю свою думку.

Бланк відповідей

Прізвище, ініціали _____ Клас _____ Вік _____
Дата _____

№ з/п	Відповідь		№ з/п	Відповідь		№ з/п	Відповідь		№ з/п	Відповідь	
	так	ні		так	ні		так	ні		так	ні
1			6			11			16		
2			7			12			17		
3			8			13			18		
4			9			14			19		
5			10			15			20		

Обробка та аналіз результатів

Обробка результатів дослідження проводиться за такою схемою. За допомогою дешифратора проводиться оцінка кожної відповіді досліджуваного. При цьому за кожну відповідь, яка співпала з номером питання в рядках «Так» чи «Ні», виставляється 2 бали.

Дешифратор до методики творчих здібностей

Відповідь	Номер питань «Бланку стверджень»
Так	3, 5, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 16, 19, 20
Ні	1, 2, 4, 6, 7, 12, 14, 17, 18

Результати сумуються і записуються до матриці та на основі цього визначається рівень сформованості загальних творчих здібностей.

Матриця результатів вивчення творчих здібностей

Показники сформованості загальних творчих здібностей	
Рівень сформованості загальних творчих здібностей	

При цьому, якщо набрано від 33 до 40 балів, то цей рівень сформованості можна оцінювати як «дуже високий»

26 – 32 бали - високий

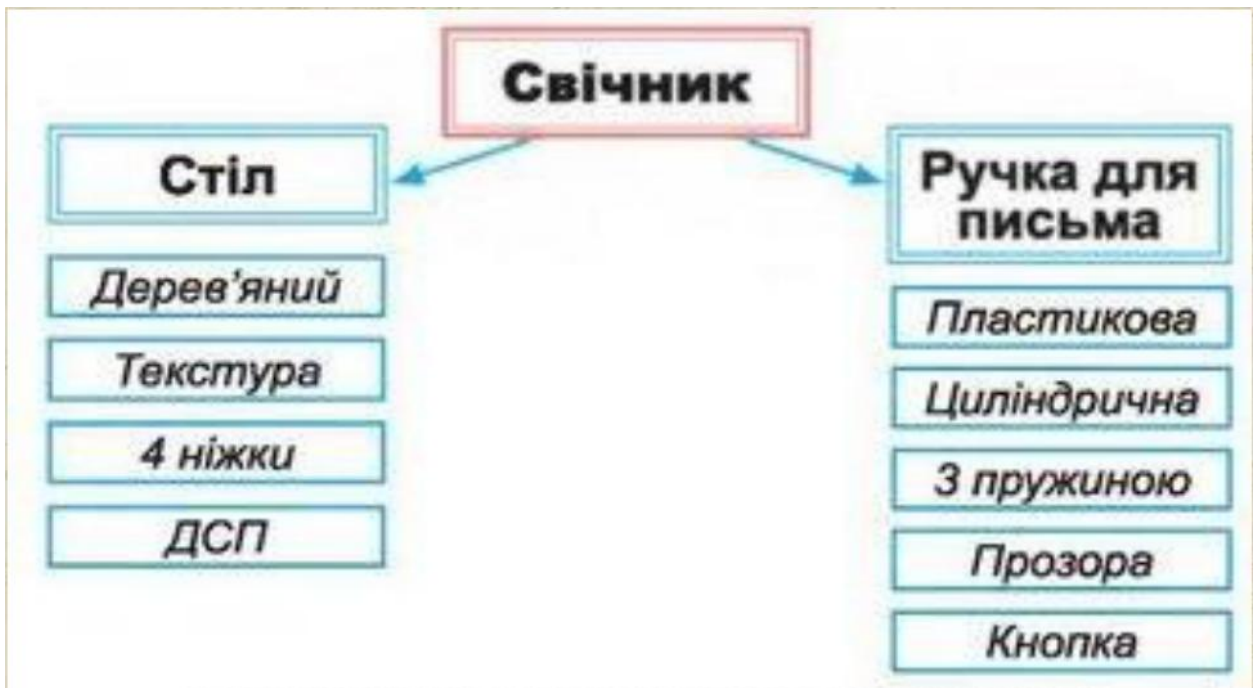
13 – 25 балів - середній

6 – 12 балів - низький

0 – 5 балів - дуже низький

Висновок за результатами виконання методики робиться стосовно найвищих балів, що вказує на відповідний розвиток творчих здібностей.

Додаток Д

Творчі здібності. Практичні рекомендації для учнів 10-11 класів.

Присвятить себе творчості

Перший крок до розвитку креативності – присвятити себе розвитку своїх творчих здібностей. Не відкладайте своїх зусиль. Ставте цілі, заручайтеся допомогою інших і щодня виділяйте час на розвиток своїх здібностей. Наприклад, якщо ви зацікавлені в малюванні, плануйте свій час так, щоб мати змогу регулярно навчатися та практикувати свої навички.

Ставайте експертом

Один із найкращих способів розвинути креативність – це стати експертом у даній галузі. Маючи глибоке розуміння теми, ви зможете краще думати про нові або інноваційні рішення проблем. Один із способів досягти цього – читати про творчих людей і слухати їхню думку.

Винагороджуйте (заохочуйте) свою допитливість

Однією з поширених перешкод на шляху розвитку креативності є відчуття, що цікавість – це поблажливність. Замість того, щоб докоряти собі за те, що ви стежите за кролячою корою в Інтернеті, винагороджуйте себе, коли вам щось цікаво. Дайте собі можливість і час для вивчення нових тем.

Винагороджувати себе важливо, але також важливо розвивати внутрішню мотивацію. Іноді справжньою нагородою за творчість є сам процес, а не продукт.

Ризикуйте

Коли справа доходить до розвитку ваших творчих здібностей, ви повинні бути готові йти на ризик. Хоча ваші зусилля не завжди приведуть до успіху, ви все одно розвинете свої творчі таланти та створите навички, які прислужаться вам у майбутньому.

Наприклад, поділитися своєю роботою чи ідеями може здатися на перший погляд страшним, але критика, яку ви, можливо отримаєте від вчителя чи однокласників, є неоціненною, адже збагачує вас новим досвідом.

Зміцнюйте свою впевненість

Невпевненість у своїх здібностях може пригнічувати креативність, тому важливо розвивати впевненість. Відзначайте свій прогрес, хваліть свої зусилля та завжди шукайте способи винагородити свою творчість.

Знайдіть час для творчості

Ви не зможете розвинути свої творчі таланти, якщо не будете приділяти їм час. Заплануйте час у своєму розкладі, щоб зосередитися на певному творчому проєкті.

Подолайте негативне ставлення

Зосередьтеся на усуненні негативних думок або самокритики, які можуть погіршити вашу здатність розвивати сильні творчі здібності. Визнайте це перешкодами та працюйте, щоб їх подолати.

Боріться зі страхом невдачі

Страх, що ви можете зробити помилку або зазнати невдачі, може паралізувати прогрес. Щоразу, коли ви відчуваєте це, нагадуйте собі, що помилки – це просто частина процесу. Хоча ви час від часу можете спотикатися на шляху до творчості, ви зрештою досягнете своїх цілей.

Штурмуйте нові ідеї

Мозковий штурм є поширеною технікою та потужним інструментом для розвитку творчих здібностей.

Почніть із того, що відмовтеся від самокритики. Потім почніть записувати відповідні ідеї та можливі рішення. Мета полягає в тому, щоб

створити якомога більше ідей за відносно короткий проміжок часу. Далі зосередьтеся на проясненні та вдосконаленні своїх ідей, щоб прийти до найкращого вибору

Проаналізуйте різні рішення

Наступного разу, коли ви стикнетесь з проблемою, спробуйте знайти різні рішення. Замість того, щоб просто продовжувати свою першу ідею, знайдіть час, щоб подумати про інші можливі способи підходу до ситуації. Це просте завдання є чудовим способом розвинути навички вирішення проблем і творчого мислення.

Ведіть журнал творчості

Почніть вести щоденник, щоб стежити за своїм творчим процесом і відстежувати ваші ідеї. Щоденник – це чудовий спосіб поміркувати про те, чого ви досягли, і знайти інші можливі рішення. Цей щоденник можна використовувати для збереження ідей, які пізніше можуть стати джерелом натхнення

Використовуйте розумові карти та блок-схеми

Інтелектуальна карта – це спосіб об'єднати ідеї та знайти інноваційні відповіді на запитання. Створіть розумову карту, записавши центральну тему чи слово. Далі пов'яжіть пов'язані терміни чи ідеї навколо центрального слова. Хоча ця техніка схожа на мозковий штурм, вона дозволяє розгалужувати ідеї та пропонує дуже наочний спосіб побачити, як ідеї пов'язані.

Коли ви починаєте розробляти новий проект, створіть блок-схему, щоб відстежувати проект від початку до кінця. Шукайте різні шляхи або послідовності подій, які можуть відбутися. Блок-схема може допомогти вам візуалізувати кінцевий продукт, усунути потенційні проблеми та створити унікальні рішення

Киньте собі виклик і створітьте можливості

Після того, як ви розвинули деякі базові творчі навички, важливо постійно кидати собі виклик, щоб далі розвивати свої здібності. Шукайте складніші підходи, пробуйте нові речі та уникайте постійного повернення до тих самих рішень, які використовували в минулому.

Крім того, щоб кинути собі виклик, вам також потрібно створити власні можливості для творчості. Це може включати роботу над новим проєктом або пошук нових інструментів для використання в поточних проєктах.

Спробуйте техніку шести капелюхів

Техніка «шести капелюхів» передбачає розгляд проблеми з шести різних точок зору. Роблячи це, ви можете виробити більше ідей, ніж могли б, якщо б поглянули на ситуацію з однієї або двох точок зору.

- Чорний капелюх: використовуйте негативну перспективу. Які елементи рішення не працюватимуть?
- Синій капелюх: розмірковують широко. Яке загальне рішення найкраще?
- Зелений капелюх: Мисліть творчо. Які існують альтернативні ідеї?
- Червоний капелюх: подивіться на ситуацію емоційно. Що вам говорять ваші почуття?
- Білий капелюх: Подивіться на ситуацію об'єктивно. Які факти?
- Жовтий капелюх: використовуйте позитивну перспективу. Які елементи рішення будуть працювати?

Шукайте натхнення

Ніколи не очікуйте, що творчість виникне просто так. Шукайте нові джерела натхнення, які дадуть вам свіжі ідеї та спонукатимуть вас генерувати

унікальні відповіді на запитання. Почитайте книгу, відвідайте музей, послухайте улюблену музику або жваво поспілкуйтеся з другом.

Використовуйте будь-яку стратегію чи техніку, яка вам найкраще підходить. Ви любите відеоігри? Дослідження показують, що відеоігри можуть допомогти підвищити вашу творчість.

Розгляньте альтернативні сценарії

Коли ви підходите до вирішення проблеми, ставте питання «що, якщо...», щоб розглянути кожен можливий сценарій. «Якщо застосувати конкретний підхід, який буде результат?»

Розглянувши всі альтернативи заздалегідь, ви зможете краще знайти творчі рішення проблем.

Спробуйте техніку «снігова куля».

Ви коли-небудь помічали, як одна чудова ідея часто призводить до іншої? Ви можете скористатися цим, використовуючи «техніку сніжної кулі», коли ви генеруєте ідеї для проєкту. Якщо ідея не підходить для вашої поточної роботи, відкладіть її для подальшої роботи або реалізуйте в майбутньому проєкті.